

1
Výzva každému z nás

RÁDIO · Společnost vás prosí: Zopakujte
Prvý přelet oceánu
A to společným
○ Zpíváním z not
A společným čtením textu.

Tady je stroj
Vstup do něho
Na druhé straně v Evropě
tě očekávají
Kyne ti sláva.

LETICI · Vstupuji do stroje.

2
Americké noviny velebí
lehkomyslnost letců

AMERIKA (RÁDIO) · Je to pravda,
že pryč s sebou nemáš
Nic než svůj slamák a vlezl jsi tedy
Do letadla jak blázen? Chceš
Na takovém starém plecháči
Přeletět Atlantik?
Bez průvodce, který by se staral
o orientaci
Bez kompasu a bez vody?

3
Letci se představují a startují
v New Yorku k letu do Evropy

LETICI · Na mém jméně nezáleží
Je mi 25 let
Můj dědeček byl Švéd
Já jsem Američan.
Svůj stroj jsem si sám vybral.
Uletí 210 km za hodinu

Jmenuje se „Duch ze St. Louis“
Ryanovy letecké závody v San Diegu
Jej postavily za 60 dnů. Byl jsem
při tom

60 dnů, a 60 dnů jsem do map
Kontinentů i moří
Zakresloval svůj let.
Letím sám.

Namísto druhého muže si беру
více benzínu.

Letím v letadle bez rádia.
Letím s nejlepším kompasem.
3 dny jsem čekal na nevhodnější
počasí

Ale zprávy meteorologických stanic
Nejsou dobré a budou horší:
Mlha nad pobřežími a nad mořem
vichřice

Ale nebudu teď už déle čekat
Vzlétnu.

Odvážím se toho.
Mám s sebou:
2 elektrické svítilny
1 svinuté lano
1 klubko motouzu
1 lovecký nůž
4 rudé pochodně zapečetěné
v kaučukových trubcích
1 vodotěsnou krabici se zápalkami
1 velkou jehlici
1 velký kanystr vody a 1 polní láhev
s vodou
5 železných zásob, konzerv americké
armády, každá vystačí na 1 den.
Ale v nouzi i déle.

1 sekeru
1 pilu
1 gumový člun.
Nyní letím.
Před 2 desetiletími slavili
Muže jménem Blériot, protože

Přeletěl mizerných
30 km mořské vody.
Já přeletím
3 000.

4
Město New York se poptává lodí

MĚSTO NEW YORK (RÁDIO) ·

Hovoří město New York:
Dnes v 8 hodin ráno
Odtud přes moře
Odletěl muž
Ve směru vašeho kontinentu.

Již sedm hodin je na cestě
Nemáme o něm žádnou zprávu
A prosíme
Aby nám lodi řekly
Kdyby ho spatřily.

LETICI · Když tam nedorazím
Nikdo už mě nespattí.

LOĎ (RÁDIO) · Hovoří loď
„Empress of Scotland“
49 stupňů 24 minut severní šířky
a 34 stupňů 78 minut
západní délky

Před chvílí jsme slyšeli
Ve vzduchu nad námi
Ve značné výši
Hukot motoru.
Kvůli mlze

Jsme nezahlédli nic přesného
Je však možné
Že to byl váš muž
Se svým strojem
„Duch ze St. Louis“.

LETICI · Nikde loď a nyní
Se blíží mlha.

5
Téměř po celou dobu letu
musili letci bojovat s mlhou

MLHA (RÁDIO) · Jsem mlha a musí
se mnou počítat

Každý, kdo se vydá nad vodu.
1 000 let nikdo neviděl nikoho
Kdo by chtěl poletovat vzduchem!
Kdo vlastně jsi?

Ale však my už se postaráme
Aby tady ani nadále nikdo
nepoletoval!

Jsem mlha!
Leť zpátky!

LETICI · Co mi tu říkáš

Stojíš za úvahu
Budeš-li takto pokračovat, poletím
Možná opravdu zpátky.
Neexistuje-li vyhlídka
Dál nebojuji.

Buď se štítem anebo na štítě
To není moje.
Ale nyní

MLHA (RÁDIO) · Teď jsi ještě velikán,
protože

Se ve mně dosud nevyznáš
Teď ještě pod sebou vidíš krapet vody
A víš

Kde je vpravo a kde vlevo. Ale
Počkej ještě noc a den
Až už neuvidíš vodu ani nebe
Ani své kormidlo
Ani svůj kompas.
Až budeš starší, budeš
Vědět, kdo já jsem:
Jsem mlha!

LETICI · Sedm mužů stavělo můj stroj
v San Diegu

Z několika metrů ocelových trubek
Častokrát 24 hodin bez přestávky.

Co udělali, musí mi postačit
Oni pracovali, já
Pracuji dále, nejsem sám, letí
Nás tady osm.

MLHA (RÁDIO) · Nyní jsi stár 25 roků a

Bojíš se málo, ale
Až budeš stár 25 roků a jednu noc
a jeden den

Budeš se bát už více.
Pozitíí a ještě tisíc roků tu bude voda
Vzduch a mlha

Ale ty
Už nebudeš.

LET CI · Až dosud byl den, ale teď

Nastává noc.

MLHA (RÁDIO) · Už 10 hodin bojuji

s mužem, který

Poletuje vzduchem, což
1 000 let nikdo neviděl. Nemohu
Ho dostat dolů

Postarej se o něho ty, sněhová
vichřice!

LET CI · Nyní propuká

Sněhová bouře!

6
V noci se přihnala sněhová vichřice

SNĚHOVÁ VICHŘICE (RÁDIO) ·

Už hodinu je ve mně muž
S letadlem!

Někdy vysoko nade mnou
Jindy dole těsně nad vodou!

Už hodinu ho vrhám

Proti vodě a proti nebi

Nemá čeho se chytnout, ale
Nezaniká.

Padá nahoru

A stoupá dolů

Je slabší nežli na břehu strom

Zemdený jako list bez větve, ale

Nezaniká.

Už několik hodin nevidí tento
člověk měsíc

Ani svou vlastní ruku

Ale nezaniká.

Naložila jsem na jeho letadlo led

Aby ztěžklo a táhlo ho dolů

Ale led z něho opadá a

On nezaniká.

LET CI · Už to nejde

Hned spadnu do vody

Kdo by si byl pomyslíl

Že ještě i tady je led!

Byl jsem 3 000 metrů vysoko a

3 metry hluboko nad vodou

Ale všude je vichřice, led a mlha.

Proč jsem já blázen vzlétl?

Teď mám strach umřít

Teď zanikám.

4 dny přede mnou vzlétlí dva muži

Nad vodu jako já

A voda je pohltila, a mne

Pohltil také.

7

Spánek

SPÁNEK (RÁDIO) · Spi, Charlie

Škaredá noc

Už je za námi. Vichřice

Je pryč. Spi, spi, Charlie

Vítr tě přece nadnáší.

LET CI · Vítr pro mne nedělá pranic

Voda a vzduch jsou mi nepřátelské,
a já

Jsem jejich nepřítel.

SPÁNEK (RÁDIO) · Jen na minutu

se skloň

Nad páku kormidla, jen trochu

přivři oči

Tvá ruka zůstane bdělá.

LET CI · Častokrát 24 hodin bez přestávky

Stavěli moji kamarádi v San Diegu

Tento stroj. Kéž

Nejsem horší než oni. Já

Spát nesmím.

SPÁNEK (RÁDIO) · Odpočiň si.

Máš ještě daleko

Vzpomeň si na polnosti v Missouri

Tam je tvůj dům a tvá řeka

Tam jsi doma.

LET CI · Nejsem unaven.

8

Ideologie

LET CI ·

1

Mnozí říkají, že doba je stará

Ale já jsem vždycky věděl, že je to
nová doba.

Pravím vám, že nikoli samy od sebe

Rostou už 20 let domy jak pohoří
z kovu

Mnozí táhnou rok co rok do měst,
jako by něco očekávali

A na směřících se kontinentech

Se vykládá, že veliké obávané moře

Je pouhá louže.

Jako první nyní letím přes Atlantik

Ale jsem přesvědčen, že již zítra

Se mému letu budete smát.

2

Je to však bitva s primitivností

A úsilí zlepšit tuto planetu

Úsilí podobné dialektické ekonomii

Která od základu promění svět.

Nyní totiž

Bojujme s přírodou

Až sami se staneme přirozenými.

My a naše technika nejsme dosud
přirození

My a naše technika

Jsme primitivní.

Parníky vypluly proti plachetnicím

Které za sebou zanechaly veslařské
čluny.

Já

Letím proti parníkům

V boji s primitivností.

Mé letadlo, slabé a chvějivé

Mé přístroje plné nedostatků

Jsou lepší nežli ty dosavadní, ale

Tím že letím

Bojuju se svým letadlem a

S primitivností.

3

I bojuji tedy s přírodou a

Se sebou samým.

Ať jsem kdokoli a ať věřím jakýmkoli
hloupostem

Když letím, jsem

Skutečný ateista.

Tam, kde vody na nebi temněly

Mezi rozbřeskem a smrákáním

Po dobu desetitisíce roků

nezadržitelně vznikal

Bůh. A stejně tak

Nad pohořími, odkud přicházel led

Spatřovali nevědomí

Nepoučitelně Boha, a stejně tak

Se zjevoval v písečné bouři

v pouštích, a

Ve městech vznikal z nepořádku

Mezi společenskými třídami, neboť

jsou dva druhy lidí

Je vykořisťování a neznalost, ale
Revoluce ho zlikviduje. Proto
Budujte v pohořích silnice, pak zmizí
Řeky ho vyženou z pouště. Světlo
Odhalí prázdnotu a
Okamžitě ho zaplaší.

Proto se zúčastněte
Boje s primitivností
Likvidace „onoho světa“ a
Zahánění každého boha
Kdekoli se nějaký zjeví.

Pod přesnějšími mikroskopy
Odpadne.
Zlepšené přístroje
Ho vyhánějí ze vzduchu.
Vyčištění měst
Zničení bídy
Ho odklízují a
Zahánějí ho zpátky do prvního
tisíciletí.

4

I vládne ve vylepšených městech
Pořád ještě nepořádek
Pocházející z nevědomosti
a rovnající se Bohu.
Ale stroje a dělníci
Budou s tím nepořádkem bojovat,
a také vy
Se zúčastněte
Boje s primitivností!

9

Voda

LETICI · Teď
Se voda opět blíží.
ŠUMĚNÍ VODY (RÁDIO)
LETICI · Musím

LET PŘES OCEÁN

Se dostat nahoru! Ten vítr
Mě tlačí dolů.

ŠUMĚNÍ VODY (RÁDIO)

LETICI · Teď je to lepší
Ale co tohle? Kormidlo
Nějak nefunguje. Co si
Je v nepořádku. Neklepe
Něco v motoru? Teď
Už zase klesám.
Dost!

ŠUMĚNÍ VODY (RÁDIO)

LETICI · Můjtybože! Málem
Nás to chňaplo!

10

Během celého letu hovořily
veškeré americké noviny
o štěstí letců

AMERIKA (RÁDIO) · Celá Amerika

věří, že let přes oceán
Se kapitánu Tomu a tomu poštěstí.
Navzdory špatným předpovědím
počasí a

Chatrnému stavu jeho lehkého
letadla

Každý ve Spojených státech věří, že
Dorazí k cíli.

Dosud nikdy, píšou jedny noviny
Nebyl žádný muž v naší zemi
Pokládán za tak velikého šťastlivce.

Když šťastlivec letí přes moře
Chovají se bouře zdrženlivě.

Nechovají-li se bouře zdrženlivě
Osvědčí se motor.

Neosvědčí-li se motor
Osvědčí se muž.

A neosvědčí-li se muž
Osvědčí se štěstí.

Proto tedy věříme
Že šťastlivec dorazí k cíli.

11

Myšlenky šťastlivců

LETICI · Dva kontinenty, dva kontinenty

Čekají na mne! Musím
Dorazit k cíli!
Ostatně na koho se čeká?
A dokonce i ten, na koho se nečeká
Musí dorazit.

Odvaha není vůbec nic, ale
Dorazit k cíli, v tom je vše.

Kdo vzlétne

Nad moře a utopí se
Je zatracený blázen, neboť

V moři se člověk utopí
Proto musím dorazit k cíli.

Vítr mě tlačí dolů a
V mlze nevím kudy kam, ale

Musím dorazit k cíli.

Ovšem můj stroj

Je slabý, a slabá je

Moje hlava, ale

Za oceánem mě čekají a říkají

Ten dorazí k cíli, a proto

Musím dorazit k cíli.

12

Tak letí, psaly francouzské noviny,
nad sebou vichry, kolem sebe moře
a pod sebou stín Nungesserův

EVROPA (RÁDIO) · K našemu
horizontu

Už déle než 24 hodin
Letí muž.

Až dorazí k cíli

Objeví se na nebi bod

A bude se zvětšovat a

Změní se v letadlo a

Přistane a

Na louce z něho vystoupí muž a

My ho poznáme
Podle obrázku v novinách, který
K nám dorazil před ním.
Ale obáváme se, že
Nedorazí. Vichřice
Ho svrhne do moře
Jeho motor nevydrží
On sám k nám nenalezne cestu.
Proto tedy si myslíme
Že ho nespatriíme.

13

Rozhovor letců s jejich motorem

MOTOR BĚŽÍ (RÁDIO)

LETICI · Teď už to není daleko. Teď

Se my dva

Ještě musíme vzchopit.

Máš dost oleje?

Myslíš, že benzín vystačí?

Chladič v pořádku?

Vede se ti dobře?

MOTOR BĚŽÍ (RÁDIO)

LETICI · Led, který tě tísnil

Je už pryč.

Mlha, to je moje věc.

Děláš svou práci

Stačí, když poběžíš.

MOTOR BĚŽÍ (RÁDIO)

LETICI · Vzpomeň si: V St. Louis jsme
oba

Byli ve vzduchu déle

Už to není daleko. Teď

Už přijde Irsko, pak bude Paříž

Dokážeme to?

My oba?

MOTOR BĚŽÍ (RÁDIO)

14

Konečně nedaleko Skotska
spatří letci rybáře

LETCI · Tam
Jsou čluny rybářů
Ti vědí
Kde je ostrov.
Haló, kde
Je Anglie?
RYBÁŘI (RÁDIO) · Kdosi tady volá.
Poslouchej!

Kdo by tu volal?

Poslouchej, rachot!
Ve vzduchu
Cosi rachotí!

Co by rachotilo?

LETCI · Haló, kde
Je Anglie?
RYBÁŘI (RÁDIO) · Koukej, tam
Letí taková věc!
Je to letadlo!

Jak by se sem dostalo letadlo?
Taková věc z provázků
Plátěných hadrů a železa
Že by se vznesla nad vodu?
Nikdy!

Nesedl by si do toho
Ani blázen
Spadlo by to
Prostě do vody
Už jen vítr

By to spolkl, a kdo
By tak dlouho vydržel u kormidla?

LETCI · Haló, kde
Je Anglie?
RYBÁŘI (RÁDIO) · Tak se aspoň
koukni!

Nač se koukat, když
To přece vůbec nemůže být!

Teď je to pryč.
Taky nevíš
Jak je to možné
Bylo to však.

15
Na letišti Le Bourget u Paříže
v noci 21. května 1927, v 10 hodin
večer očekává obrovský dav
americké letce

EVROPA (RÁDIO) · Už se blíží!

Na nebi se objevil
Bod.
Zvětšuje se. Je to
Letadlo.
Přistává.
Na louku
Vystupuje muž
A teď
Ho poznáváme: je to
Letec.
Bouře ho nepohltila
Ani voda.
Motor se osvědčil, a on
Nalezl cestu k nám.
Dorazil k cíli.

16
Letci na letišti Le Bourget
u Paříže

ŠUM VELIKÉHO DAVU (RÁDIO)

LETCI · Jsem Ten a ten. Prosím,
odneste mě
Do tmavé kůlny, aby
Nikdo neviděl mou
Přirozenou slabost.
Ale ohlaste mým kamarádům
z Ryanových závodů
v San Diegu

Že odvedli dobrou práci.
Náš motor vydržel
Jejich práce byla bez vady.

17
Zpráva o dosud nedosaženém

RÁDIO A LETCI · V době, kdy lidstvo
Začalo poznávat sebe samo
Sestavili jsme stroje
Ze dřeva, železa a skla
A letěli jsme vzduchem
A to rychlostí, která překonala
O dvojnásobek rychlost hurikánu.
A náš motor byl silnější

Vysvětlivky

„Let přes oceán“ není pro požitek, je to učební pomůcka.

Nežli sto koní, ale menší
Než jediný kůň.
Tisíc let padalo všechno seshora dolů
S výjimkou ptáků.
Ani na nejstarších kamenech
Jsme nenalezli kresbu
Nějakého člověka, který
By letěl vzduchem
Ale my jsme se vznesli.
Koncem 2. tisíciletí našeho letopočtu
Vznesla se naše
Ocelová prostota
Demonstrujíc to, co je možné
Aniž nám dala zapomenout na
Dosud nedosažené.
A tomu je věnována tato zpráva.

„Let přes oceán“ je bezcenný, pokud se na něm neškolení. Nemá uměleckou hodnotu opravňující k provedení, pokud nemá za účel toto školení. Je to objekt výuky a má dvě vrstvy. První vrstva (zpěvy žvlů, chóry, šumění vody, hukot motoru atd.) má za úkol umožnit cvičení, tj. uvádět a přerušovat, k čemuž se nejlépe hodí nějaký přístroj. Druhá vrstva, pedagogická (part letců), je text pro cvičení: ten, kdo se cvičí, je posluchačem jedné textové vrstvy a mluvicím vrstvy druhé. Takto dochází k spolupráci mezi přístrojem a žákem, při čemž záleží spíše na přesnosti než na výrazu. Text se má říkat a zpívat mechanicky, na konci každého verše se má udělat pauza, vrstva, jíž nasloucháme, by se měla mechanicky číst s sebou.

„Podle zásad: stát má být bohatý, člověk má být chudý, stát by měl mít za povinnost umět mnohé, člověku by se mělo dovolit umět málo; pokud jde o hudbu, má stát vytvářet vše, co si žádá zvláštních přístrojů i zvláštních schopností, jedinec by však

měl předvést lekcí. Cítý, volně při hudbě těkající, tělesné zchvácení, k němuž při pouhém poslechu hudby snadno dochází — to vše od hudby odvádí. Abychom tomu zabránili, podílí se na hudbě jedinec, a to podle zásady: jednat je lepší než cítit; sleduje při tom v knize očima hudební předlohu a doplňuje pro něho vyhrazená místa i hlasy, a to tak, že je pro sebe anebo společně s ostatními zpívá (školní třída).“

Nebýt zákazníkem rozhlasu, nýbrž měnit jej.

Rozhlasový experiment v Baden-Badenu.

Soudobému rozhlasu nemá „Let přes oceán“ sloužit k použití, nýbrž má jej měnit. Vzrůstající koncentrace mechanických prostředků stejně jako vzrůstající specializace ve vzdělávání — jevy, které nutno urychlit — si žádají posluchačovy vzpoury, jeho aktivizace a jeho opětného dosazení jakožto producenta.

Využití „Letu přes oceán“ a použití rozhlasu ve změněné formě se předvedlo na Hudebních slavnostech v Baden-Badenu 1929. Na levé straně pódia byl rozhlasový orchestr se svými přístroji a zpěváky, na pravé straně posluchač, jenž s partiturou v ruce předváděl part letců jakožto pedagogickou vrstvu. K instrumentálnímu doprovodu, produkovanému rozhlasem, zpíval svoje noty. Části určené k přednesu četl, aniž identifikoval svůj vlastní cit s citovým obsahem textu, na konci každého verše udělal pauzu, tedy na způsob cvičení. Na zadní stěně pódia stály teoretické poučky, které se takto demonstrovaly.

To cvičení slouží ke zdisciplinování, jež je podkladem svobody. Jedinec arcit sáhne sám od sebe po prostředku požitku, nikoli však po objektu výuky, jenž mu neslibuje ani výdělek, ani společenské výhody. Takováto cvičení prospívají jedinci jenom tím, že prospívají státu, a prospívají jenom státu, který chce prospět všem rovnoměrně. „Let přes oceán“ nemá tedy ani estetickou, ani revoluční hodnotu existující nezávisle na jeho realizaci, kterou může zorganizovat

Představení při falešném koncertantním použití.

Poznámka

Vznik: 1928—29. Předznamenání (Pokusy — sešit 1): „Let přes oceán“ (k němuž existuje hudba od Paula Hindemitha i od Kurta Weilla), rozhlasová naučná hra pro chlapce a děvčata, nikoli popis letu přes Atlantik, je zároveň dosud nevyzkoušený způsob využití rozhlasu, zdaleka ne nejdůležitější, ale jeden z řady pokusů používajících poezie k učebním účelům.“

Když Jihoněmecký rozhlas požádal Bertolta Brechta v prosinci 1949 o provozovací povolení pro „Let Lindberghů“, odpověděl Brecht dopisem, jehož obsah byl pak pro všechny další dotazy prohlášen za závazný. Pro tisk této rozhlasové hry nařídil Brecht slovo „Lindberghové“ škrtnout a nahradit slovem „Letci“. Jeho dopis Jihoněmeckému rozhlasu a prolog měly se rovněž otisknout.

Jihoněmeckému rozhlasu
Stuttgart.

Vážení pánové,
hodláte-li v historické retrospektivě uvést Let Lindberghů, musím Vás poprosit, abyste

pouze stát. Jeho správná realizace jej však přesto činí natolik „revolučním“, že soudobý stát nemá zájem pořádat takováto cvičení. O tom, jak realizace rozhoduje o textu, svědčí tento příklad: Postavy veřejného hrdiny v „Letu přes oceán“ by se dalo použít k tomu, aby třeba posluchači koncertu se vciťovali do hrdiny a izolovali se tak od mas. Aby se smysl celku zcela nenarušil, musí v koncertantním, tedy falešném provedení alespoň part letců zpívat *chór*. Toliko společným zpěvem v 1. osobě (Jsem Ten a ten, startuji, nejsem znaven atd.) může se zachránit něco málo pedagogického účínu.

Brecht. Suhrkamp.

do čela postavili prolog a v textu samém provedli několik menších změn. Lindbergh měl jak známo těsné kontakty s nacisty; jeho někdejší nadšená zpráva o neporazitelnosti nacistických leteckých sil působila v řadě zemí ochromujícím dojmem. L. hrál také jako fašista v USA temnou roli. Titul mé rozhlasové hry musí se proto změnit na „Let přes oceán“, nutno ji doplnit prologem a vymýtit jméno Lindbergh.

1. v 1 (Výzva každému z nás)
namísto: „Let kapitána Lindbergha přes oceán“
nyní: „Prvý přelet oceánu“.
 2. v 3 (Letci se představují a startují...)
namísto: „Mé jméno je Charles Lindbergh“
nyní: „Na mém jméně nezáleží“.
 3. v 16 (Letci na letišti...)
namísto: „Jsem Charles Lindbergh. Prosim odnese mě“
nyní: „Jsem Ten a ten. Prosim, odnese mě“.
- Souhlasíte-li s touto verzí, nemám nic proti uvedení. Změny snad znamenají malé poško-

zení básně, ale vymýcení jména bude poučné.

S nejlepšími pozdravy

Váš

Bertolt Brecht v.r.

Berlín 3. 1. 50

N. N. Kdyby se ponechaly titulky, musí tam být také vřdycky „Letci“.

Prolog, jenž by se měl přednést před vysláním „Letu přes oceán“:

Uslyšíte nyní

Zprávu o prvním letu přes oceán

V květnu 1927. Uskutečnil jej

Jeden mladý člověk. Triumfoval

Nad vichřicí, ledem a nad žravou vodou.

Přesto

Budiž jeho jméno vymýceno, neboť ten
Jenž našel cestu nad neschůdnými vodami
Ztratil se v močálu našich měst. Vichřice
a led

Jej nepřemohly, přemohl ho však
Jeho bližní. Stačilo desetiletí
Slávy a bohatství a ten neblahý
Předváděl Hitlerovým katanům létání
Se smrtícími bombami. Proto
Budiž jeho jméno vymýceno. Vy však
Buďte varováni: Ani odvaha ani znalost
Motorů a námořních map nevnese asociála
Do hrdinské písně.

V sešitě Pokusů končil „Let přes oceán“
„Zprávou o nedosažitelném“, kde na konci
stálo: „Aniž nám dala zapomenout na nedo-
sažitelné.“ Podle Brechtova pokynu v po-
známce pod čarou na začátku „Badenské
naučné hry“ — „V prvním pokusu stojí
chybně: nedosažitelné. To je nutno zlepšit
na: dosud nedosažené.“ — se změnil řečený
verš a v souladu s tím i titul scény.

BADENSKÁ NAUČNÁ HRA O SROZUMĚNÍ

Spolupracovníci: S. Dudow, E. Hauptmannová

Osoby

Letec

Tři montéři

Vedoucí naučného chóru (Předzpěvák)

Mluvěti

Tři klauni

Naučný chór

Na pódiu, jehož rozměry odpovídají počtu účinkujících, stojí v pozadí naučný chór. Vlevo je orchestr, vlevo v popředí stůl, u něho sedí dirigent zpěváků a hudebníků, vedoucí všeobecných zpěvů (Předzpěvák) a Mluvčí. Zpěváci čtyř zřítivších se letců sedí u pultu vpravo v popředí. K ozřejmění scény mohou vedle pódia nebo na něm ležet trosky letadla.

1 Zpráva o létání

ČTYŘI LETCI *podávají zprávu* ·

V době, kdy lidstvo
Začalo poznávat sebe samo
Sestavili jsme letadla
Ze dřeva, železa a skla
A letěli jsme vzduchem
A to rychlostí, která překonala
O dvojnásobek rychlost hurikánu.
A náš motor byl silnější
Nežli sto koní, ale menší
Než jediný kůň.
Tisíc let padalo všechno seshora dolů
S výjimkou ptáků.
Ani na nejstarších kamenech
Jsme nenalezli kresbu
Nějakého člověka, který
By letěl vzduchem.
Ale my jsme se vznesli.
Koncem druhého tisíciletí našeho
letopočtu
Vznesla se naše
Ocelová prostota
Demonstrující to, co je možné
Aniž nám dala zapomenout na
Dosud nedosažené.

2 Pád

MLUVČÍ NAUČNÉHO CHÓRU

osloví zřítivší se · Už nelétejte.
Už nemusíte být rychlejší.
Nízká země
Je pro vás teď
Vysoká dost.
Stačí
Že nehybně ležíte.
Nikoli nahoře nad námi
Nikoli daleko před námi
Nikoli spěchajíce
Nýbrž nehybně
Nám povězte, kdo jste.

ZŘÍTIVŠÍ SE LETCI *odpovídají* ·

Podíleli jsme se na práci svých
kamarádů.
Naše letadla se zdokonalovala
Létali jsme výš a výš
Překonali jsme moře
A hory se nám zdály nízké.
Popadla nás horečka
Výstavby měst a nafty.
Myslili jsme jen na stroje a
Na boje o rychlost.
Zapomněli jsme v těchto bojích
Na svá jména a na svou tvář
A nad rychlejším startem
Jsme zapomněli na cíl našeho startu.
Ale prosíme vás
Abyste k nám přistoupili
A podali nám vodu
A vsunuli pod hlavu podušku
A pomohli nám, neboť
Nechceme zemřít.

CHÓR *se obrací k davu* ·

Slyšte, čtyři lidé
Vás prosí, abyste jim pomohli.
Vzlétli
Do vzduchu a

Zřítíli se na zem a
Nechtější zemřít.
Proto vás prosí
Abyste jim pomohli.
Tady máme
Sklenku s vodou a
Podušku.
Vy však nám povězte
Zdali jim máme pomoci.

DAV *odpovídá chóru* ·

Ano.

CHÓR *davu* · Pomohli vám?

DAV · Ne.

MLUVČÍ *se obrací k davu* ·

Nad chladnouchými těly se zkoumá,
zdali

Je běžné, že člověk pomáhá člověku.

3

Průzkum, zdali člověk
pomáhá člověku

Prvý průzkum

VEDOUcí CHÓRU *předstoupí* ·

Jeden z nás plul přes moře a
Objevil nový kontinent.
Po něm však mnozí
Tam s velkou námahou i chytrostí
Vybudovali veliká města.

CHÓR *odvětl* · Chléb se tím nezlevnil.

VEDOUcí CHÓRU · Jeden z nás

sestavil stroj
Pohánějící párou kolo, a to
Byl počátek mnohých strojů.
Mnozí však na tom pracují
Den co den.

CHÓR *odvětl* · Chléb se tím nezlevnil.

VEDOUcí CHÓRU · Mnozí z nás

přemýšleli
O oběhu Země kolem Slunce

O nitru člověka, o obecných
Zákonitostech, o složení vzduchu
A o rybách hlubokých moří.
A přišli
Na veliké věci.

CHÓR *odvětl* · Chléb se tím nezlevnil.

Nýbrž
Chudoby v našich městech přibýlo
A už drahý čas neví nikdo
Co je to člověk.
Například: zatímco jste letěli, lezlo
Cosí vám podobného po zemi
Ne jako člověk!

VEDOUcí CHÓRU *se obrátí na dav* ·

Pomáhá tedy člověk člověku?

DAV *odvětl* · Ne.

Druhý průzkum

VEDOUcí CHÓRU *se obrátí na dav* ·

Pozorujte naše obrazy a řekněte pak
Že člověk člověku pomáhá!
*Předvede se dvacet fotografií, které ukazují,
jak v naší době jsou lidé zabíjeni lidmi.*
DAV *křičt* · Člověk člověku nepomáhá.

Třetí průzkum

VEDOUcí CHÓRU *se obrátí na dav* ·

Vizte naše klaunské číslo, v němž
Lidé pomáhají člověku!

*Tři cirkusoví klauni, z nichž jeden, zvaný pan
Schmitt, je obr, vstoupí na pódium. Mluví velmi
hlasitě.*

PRVNÍ · Dneska máme hezký večer, pane
Schmitt.

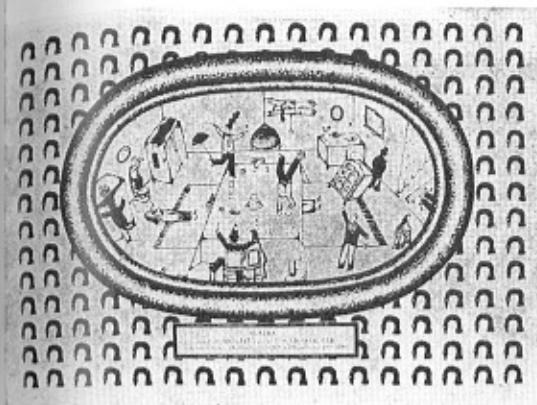
DRUHÝ · Co říkáte dnešnímu večeru,
pane Schmitt?

PAN SCHMITT · Myslím, že hezký
není.

PRVNÍ · Nesedl byste si, pane Schmitt?

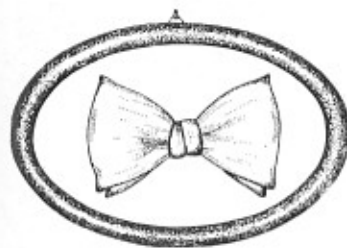
DRUHÝ · Tady je židle, pane Schmitt, proč nám teď neodpovídáte?
 PRVNÍ · Copak nevidíš: pan Schmitt by rád pozoroval měsíc.
 DRUHÝ · Poslyš, proč ty lezeš panu Schmittovi pořád do zadku? To pana Schmitta obtěžuje.
 PRVNÍ · Lezu panu Schmittovi do zadku proto, že pan Schmitt je takový silák.
 DRUHÝ · Já taky.
 PRVNÍ · Prosím pana Schmitta, aby si k nám přisedl.
 PAN SCHMITT · Není mi dneska dobře.
 PRVNÍ · Tak to se musíte rozveselit, pane Schmitt.
 PAN SCHMITT · Myslím, že už se nedokážu rozveselit. *Pauza.* Jakoupak barvu má můj obličej?
 PRVNÍ · Růžovou, pane Schmitt, vždycky růžovou.
 PAN SCHMITT · Vidíte, a já myslel, že jsem v obličejí celý bílý.
 PRVNÍ · To je podivné, vy si myslíte, že jste v obličejí celý bílý? Když se totiž na vás teď koukám, tak mi taky připadá, že jste v obličejí celý bílý.
 DRUHÝ · To bych si teda sedl, pane Schmitt, když takhle vypadáte.
 PAN SCHMITT · Dnes bych si nerad sedal.
 PRVNÍ · Nesedat, nesedat, nesedat, rozhodně si nesedat, raději zůstat stát.
 PAN SCHMITT · Proč si myslíte, že bych měl zůstat stát?
 PRVNÍ *Druhému* · Nemůže si dneska sednout, protože by jinak třeba už nikdy nevstal.
 PAN SCHMITT · Panebože!
 PRVNÍ · Slyšíte, už si toho sám všiml. To už pan Schmitt zůstane raději stát.
 PAN SCHMITT · Poslyšte, skoro se mi zdá, že mě trochu bolí levá noha.

PRVNÍ · Moc?
 PAN SCHMITT *bolestínsky* · Jak?
 PRVNÍ · Moc vás ta noha bolí?
 PAN SCHMITT · Ano, už mě bolí moc...
 DRUHÝ · To je od stání.
 PAN SCHMITT · Nemám si sednout?
 PRVNÍ · Ne, rozhodně ne, tomu musíme zabránit.
 DRUHÝ · Když vás levá noha bolí, tak je jen jedno řešení: pryč s levou nohou.
 PRVNÍ · A čím rychleji, tím lépe.
 PAN SCHMITT · Jo, když myslíte...
 DRUHÝ · Přirozeně.
Uřiznou mu levou nohu.
 PAN SCHMITT · Hůl, prosím.
Podají mu hůl.
 PRVNÍ · Nuže, stojí se vám teď lépe, pane Schmitt?
 PAN SCHMITT · Ano, nalevo. Tu nohu mi ale musíte dát, nerad bych o ni přišel.
 PRVNÍ · Prosím, když nám nedůvěřujete...
 DRUHÝ · My můžeme taky jít...
 PAN SCHMITT · Ne, ne, teď tady musíte zůstat, protože sám už přece nemůžu chodit.
 PRVNÍ · Tady máte tu nohu.
Pan Schmitt si vezme nohu pod paži.
 PAN SCHMITT · Teď mi hůl upadla.
 DRUHÝ · Zato teď zas máte svou nohu.
Oba se břeskne smějí.
 PAN SCHMITT · Teď už opravdu nemůžu stát. Protože teď ovšem začíná bolet i druhá noha.
 PRVNÍ · To si umím představit.
 PAN SCHMITT · Nerad bych vás obtěžoval víc, než je třeba, ale bez hole se teď těžko obejdu.
 DRUHÝ · Než bychom šli pro hůl, to vám raději rovnou uřizneme druhou nohu. Stejně vás moc bolí.

SVATBA
Plakát pro inscenaci Divadla na provázku

SVATBA
*(pozdější titul: Maloměstská svatba)
 Přední strana programu (Divadlo na provázku — Brno 1978)*

BERTOLT BRECHT
 SVATBA

SVATBA
Alena Ambrová jako Nevěsta a Petr Oslzlý jako Otec (Divadlo na provázku — Brno 1978 — foto Josef Kratochvíl)

SVATBA
(Divadlo na provázku — Brno 1978 — foto Josef Kratochvíl)

DER JASAGER
UND
DER NEINSAGER

KDO ŘÍKÁ ANO
A KDO ŘÍKÁ NE
(Berlín 1930)

KDO ŘÍKÁ ANO
A KDO ŘÍKÁ NE
(Berlín 1930)

KDO ŘÍKÁ ANO
A KDO ŘÍKÁ NE
Obálka programu (Maxim Gorki-Theater — Berlín 1966)

PAN SCHMITT · Jo, třeba se to pak zlepši.

Uříznou mu druhou nohu. Pan Schmitt se svalí.

Teď už nemůžu vstát.

PRVNÍ · Hrozné, a zrovna tomu, abyste seděl, jsme chtěli bezpodmínečně zabránit.

PAN SCHMITT · Cože?!

DRUHÝ · Nemůžete už vstát, pane Schmitt.

PAN SCHMITT · To mi neříkejte, bolí mě to.

DRUHÝ · Co už nemám říkat?

PAN SCHMITT · To...

DRUHÝ · Že už nemůžete vstát?

PAN SCHMITT · Copak nemůžete být zticha?

DRUHÝ · Ne, pane Schmitt, ale můžu vám vyšroubovat levé ucho, pak už mě nebudete slyšet, jak říkám, že nemůžete vstát.

PAN SCHMITT · Jo, třeba by to tak bylo lepší.

Odšroubují mu levé ucho.

K Prvnímu: Teď už slyším jenom vás.

Druhý přejde na druhou stranu. Prosím o ucho! Rozvzteklí se: A prosím taky o chybějící druhou nohu. Tak se s nemocným člověkem nejedná. Dodejte mně, jejich majiteli, ihned nazpět ztracené údy. Dají mu pod paži i druhou nohu a ucho mu položí do klína.

A vůbec, jestli tu se mnou snad chcete provádět nějakou taškařinu, tak se pořádně — co to jen je s mou rukou?

DRUHÝ · To bude prostě proto, že s sebou vláčíte tolik zbytečných věcí.

PAN SCHMITT *tiše* · Jistě. Nemůžete mě jich zbavit?

DRUHÝ · Ale vždyť my vás můžeme zbavit celé ruky, to pak bude lepší.

PAN SCHMITT · Ano, prosím, když myslíte...

DRUHÝ · Přirozeně.

Uříznou mu levou paži.

PAN SCHMITT · Děkuju, máte se mnou práce ažaž.

PRVNÍ · Tak, pane Schmitt, tady máte všechno, co vám patří, to už vám nemůže uloupit nikdo.

Položí mu všechny uřezané údy do klína. Pan Schmitt na ně hledí.

PAN SCHMITT · Divné, mám hlavu plnou tak nepříjemných myšlenek. Prosím vás — *Prvnímu* —, povězte mi něco příjemného.

PRVNÍ · Rád, pane Schmitt, chcete si poslechnout jednu historku? Dva páni jdou z hospody. Strašlivě se pohádají a hážou po sobě kobylince, jeden trefí druhého kobylincem rovnou do úst a ten druhý řekne: Tak, a ten si teď nechám v ústech, dokud nepříjde policie.

Druhý se směje, pan Schmitt se nesměje.

PAN SCHMITT · To není hezká historka. Nemohl byste mi vyprávět něco hezkého, jak už jsem řekl, mám plnou hlavu nepříjemných myšlenek.

PRVNÍ · Ne, bohužel, pane Schmitt, kromě této historky už nemám o čem vyprávět.

DRUHÝ · Ale vždyť my vám můžeme hlavu uříznout, když v ní máte tolik hloupých myšlenek.

PAN SCHMITT · Ano, prosím, třeba to pomůže.

Upilují mu vrchní půlku hlavy.

PRVNÍ · Jak je vám teď, pane Schmitt, ulevilo se vám?

PAN SCHMITT · Ano, velice. Velice se mi ulevilo. Jenomže mě do hlavy moc zebe.

DRUHÝ · Nasaďte si přece klobouk. *Za-
řve: Klobouk nasadit!*

PAN SCHMITT · Vždyť nemůžu do-
sáhnout dolů.

DRUHÝ · Chcete hůl?

PAN SCHMITT · Ano, prosím. *Šmátrá
po klobouku.*

Teď mi hůl zase upadla, nemohu na
klobouk dosáhnout. Velice mě zebe.

DRUHÝ · A kdybychom vám vyšroubo-
vali celou hlavu?

PAN SCHMITT · Ano, já nevím...

PRVNÍ · Přece jen...

PAN SCHMITT · Ne, opravdu, já už
vůbec nic nevím.

DRUHÝ · Právě proto.

*Odšroubují mu hlavu. Pan Schmitt padne
naznak.*

PAN SCHMITT · Počkat! Ať mi někdo
z vás položí na čelo ruku!

PRVNÍ · Kam?

PAN SCHMITT · Ať mě někdo z vás
chytne za ruku.

PRVNÍ · Kde?

DRUHÝ · Ulevilo se vám teď, pane
Schmitt?

PAN SCHMITT · Ne. Ležím totiž zády
na kamínku.

DRUHÝ · Jo, pane Schmitt, všechno mít
nemůžete.

*Oba se břeskně smějí. (Konec klaunského
čísla.)*

DAV *křičí* · Člověk člověku nepomůže.

VEDOUCÍ CHÓRU · Máme tu po-
dušku roztrhat?

DAV · Ano.

VEDOUCÍ CHÓRU · Máme tu vodu
vylít?

DAV · Ano.

4

Odmítnutí pomoci

CHÓR · I nemá jim být pomozeno.

Roztrháme podušku

Vylijeme vodu.

Mluvčí roztrhá podušku a vylije vodu.

DAV *si šte pro sebe* · Viděli jste ovšem

Leckde pomoc

Různého druhu, plynoucí ze situace

Dosud nepostradatelného

Násilí.

Přesto vám radíme krutěji čelit

Ukrutné skutečnosti

A zároveň se situací

Z níž plynou požadavky

Od požadavků upustit. Tedy

S pomocí nepočítat:

Chceme-li odepřít pomoc, je třeba
násilí

Chceme-li dosáhnout pomoci, je
rovněž třeba násilí.

Pokud vládné násilí, může se odepřít
pomoc

Až už nepovládne násilí, nebude
žádné pomoci třeba.

I nemáte žádat pomoc, nýbrž
odstranit násilí.

Pomoc a násilí tvoří celek

A tento celek musí být změněn.

5

Porada

ZŘÍTIVŠÍ SE LETEC · Zemřeme

Kamarádi.

TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·

Víme, že zemřeme, ale

Víš to ty?

Slyš tedy:

Umřeš bezpodmínečně.

Život ti bude vyrván

Výkon ti bude škrtnut

Zemřeš sám pro sebe.

Nikdo si toho nevšimne.

Zemřeš s konečnou platností

A tak musíme zemřít i my.

6

Pohled na mrtvé

MLUVČÍ · Pohledte na mrtvé!

*Ve velkém zvětšení se předvedou fotografie
mrtvých, pak řekne mluvčí: „Druhý pohled
na mrtvé“, a fotografie se předvedou ještě
jednou.*

*Po pohledu na mrtvé začnou zřítivši se letci
křičet.*

ZŘÍTIVŠÍ SE · Nemůžeme zemřít.

7

Předčítání komentujících textů

CHÓR *se obrátí na zřítivši se* ·

Nemůžeme vám pomoci.

Můžeme vám doporučit

Jen pokyn

Jen postoj.

Očekávejte smrt, ale učte se

Učte se, ale neučte se falešně.

ZŘÍTIVŠÍ SE ·

Nemáme mnoho času

Už se moc naučit nemůžeme.

CHÓR · Máte-li málo času

Máte času dost

Neboť co je správné, je snadné.

*Z chóru vystoupí Mluvčí s knihou. Odebere
se ke zřítivším se, usedne a čte z komentáře.*

MLUVČÍ · 1. Kdo něco vyrve, ten něco
drží. A komu je něco vyrváno, ten
to drží také. A kdo něco drží, tomu
bude něco vyrváno.

Čeho se vzdává ten, kdo z nás umře?
Nevzdává se přece pouze stolu anebo
lože! Kdo z nás umírá, ví také: vzdá-
vám se všeho, co tu je, rozdávám víc
nežli mám. Kdo z nás umírá, vzdává
se ulice, kterou zná, i ulice, kterou
nezná. Bohatství, které má, i toho,
které nemá. Samotné chudoby. Svě
vlastní ruky.

Jak pozvedne kámen ten, kdo se to
nenaučil? Jak pozvedne balvan? Jak
se vzdá svého stolu ten, kdo se nena-
učil něčeho se vzdávat, nebo: jak se
vzdá všeho, co má i co nemá? Ulice,
kterou zná, i té, kterou nezná? Bo-
hatství, které má, i toho, které nemá?
Samotné chudoby? Svě vlastní ruky?
2. Když Myslíci se dostal do velké
vichřice, seděl ve velkém vozidle a za-
bíral hodně místa. Co udělal? Před-
vším vystoupil z vozidla, za druhé
odložil plášť, za třetí uleh na zem.
Tak přestál vichřici ve své nejmenší
velikosti.

ZŘÍTIVŠÍ SE *k Mluvčímu* · Přestál tak
vichřici?

MLUVČÍ · Ve své nejmenší veličnosti pře-
stál vichřici.

ZŘÍTIVŠÍ SE · Ve své nejmenší veli-
čnosti přestál vichřici.

MLUVČÍ · 3. Aby jednomu člověku do-
dal odvahy umřít, prosil ho pronikavě
Myslíci, ať se vzdá svého majetku.
Když už se vzdal všeho, zbýval mu
jen život. Ještě se něčeho vzdej, pravil
Myslíci.

4. Když Myslíci přestál vichřici, pře-
stál ji proto, že vichřici znal a byl s ní
srozuměn. Chcete-li tedy přemoci
umírání, přemůžete je, když umírání
znáte a jste s ním srozuměni. Kdo si
však přeje být srozuměn, ten drží

s chudobou. Věci se nedrží! Věci mohou být odňaty, a pak tu žádné srozumění není. Ani života se nedrží. Život bude odňat, a nebude tu už žádné srozumění. Ani myšlenek se nedrží, i myšlenky mohou být odňaty, a rovněž tu pak není žádné srozumění.

8
Zkouška

Chór zkouší zřítivší se letce před zraky davu.

1

CHÓR · Jak vysoko jste vzlétli?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Vzlétli jsme nesmírně vysoko.

CHÓR · Jak vysoko jste vzlétli?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Vzlétli jsme do výšky čtyř tisíc metrů.

CHÓR · Jak vysoko jste vzlétli?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Vzlétli jsme dosti vysoko.

CHÓR · Jak vysoko jste vzlétli?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Zvedli jsme se kousek nad zem.

VEDOUCÍ CHÓRU *se obrátí na dav* ·
Zvedli se kousek nad zem.
ZŘÍTIVŠÍ SE LETEC ·

Já vzlétl nesmírně vysoko.
CHÓR · A on vzlétl nesmírně vysoko.

2

CHÓR · Oslavovali vás?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Málo nás oslavovali.

CHÓR · Oslavovali vás?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Oslavovali.

CHÓR · Oslavovali vás?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Dost nás oslavovali.

CHÓR · Oslavovali vás?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Oslavovali nás nesmírně.

VEDOUCÍ CHÓRU *k davu* ·
Oslavovali je nesmírně.
ZŘÍTIVŠÍ SE LETEC ·

Mne dost neoslavovali.
CHÓR · A jeho dost neoslavovali.

3

CHÓR · Kdo jste?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Jsme ti, co přeletěli oceán.

CHÓR · Kdo jste?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Jsme jedni z vás.

CHÓR · Kdo jste?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Jsme nikdo.

VEDOUCÍ CHÓRU *k davu* · Jsou nikdo.
ZŘÍTIVŠÍ SE LETEC ·
Já jsem Charles Nungesser.

CHÓR · A on je Charles Nungesser.

4

CHÓR · Kdo na vás čeká?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Mnozí za mořem na nás čekají.

CHÓR · Kdo na vás čeká?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Náš otec a naše matka na nás čekají.

CHÓR · Kdo na vás čeká?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Nikdo na nás nečeká.

VEDOUCÍ CHÓRU *k davu* ·
Nikdo na ně nečeká.

5

CHÓR · Kdo tedy zemře, když zemřete vy?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Ti, co byli přespříliš oslavováni.

CHÓR · Kdo tedy zemře, když zemřete vy?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Ti, co se zvedli kousek nad zem.

CHÓR · Kdo tedy zemře, když zemřete vy?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Ti, na něž nikdo nečeká.

CHÓR · Kdo tedy zemře, když zemřete vy?
TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·
Nikdo.

CHÓR · Teď to víte:
Když vy umřete
Nezemře nikdo.
Teď dosáhli
Své nejmenší velikosti.
ZŘÍTIVŠÍ SE LETEC ·

Ale já jsem svým létáním
Dosáhl největší velikosti.
Tak vysoko jako jsem vzlétal já
Nevzlétl nikdo.
Málo mě vychvalovali, nemohu
Ani být dost vychválen
Létal jsem pro nic a pro nikoho.
Létal jsem kvůli létání.
Nikdo na mne nečeká, neletím
K vám, nýbrž letím
Od vás pryč, nikdy
Nezemřu.

9

Sláva a vyvlastnění

CHÓR · Nyní však
Ukažte, čeho jste dosáhli.
Neboť pouze dosažené
Je skutečné.
I dejte nám tedy motor letadla

A křídla a trup, všechno
S čím jsi létal a
Co jste vybudovali.
Vzdejte se toho!

ZŘÍTIVŠÍ SE LETEC ·
Nevzdám se toho.
Co

Je letadlo bez letce?
VEDOUCÍ CHÓRU · Vezměte si to!
*Zřítivší se odnášejí letadlo do druhého rohu
pódia.*

CHÓR *během vyvlastnění oslavuje zřítivší se* ·
Vzneste se, letci, změnili jste zákony
země.

Tisíc let padalo všechno seshora dolů
S výjimkou ptáků.
Ani na nejstarších kamenech
Jsme nenalezli kresbu
Nějakého člověka, který
By letěl vzduchem
Ale vy jste se vznesli koncem druhého
tisíceletí našeho letopočtu.

TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI
ukazují náhle na zřítivšího se letce ·
Co je to tam, podívejte se!

VEDOUCÍ CHÓRU *rychle k chóru* ·
Zanotujte „Změněn k nepoznání“.

CHÓR *obkloptí zřítivšího se letce* ·
Změněn k nepoznání
Je teď jeho obličej

Vyvstalý mezi jím a námi, neboť
Ten, kdo nás potřeboval a koho
Jsme potřebovali my: to
Byl on.

VEDOUCÍ CHÓRU ·
Tento muž
Pověřený úkolem
Byl i byl přiměřený
Vyrval nám, co potřeboval, a
Odepřel nám, co my jsme potřebovali.
Jeho tvář tedy
Zanikla s jeho úkolem:

Měl jen ten jediný!

Čtyři z chóru nad ním diskutují:

PRVNÍ · Existoval-li —

DRUHÝ · Existoval.

PRVNÍ · Co byl?

DRUHÝ · Byl nikdo.

TŘETÍ · Byl-li jedním —

ČTVRTÝ · Byl nikdo.

TŘETÍ · Jak se na něho přišlo?

ČTVRTÝ · Tím že byl zaměstnán.

VŠICHNI ČTYŘI ·

Vzniká tím, že se povolá

Existuje, když se mění.

Kdo ho potřebuje, ten ho zná.

Komu je užitečný, ten ho zveličuje

DRUHÝ · A přece je nikdo.

CHÓR *spolu s davem* ·

Co tu leží bez úkolu

Není už nic lidského.

Umři teď, ty Žádnýužčlověče!

ZŘÍTIVŠÍ SE LETEC ·

Nemohu zemřít.

TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·

Vypadl jsi z proudu, člověče.

V proudu jsi ani nebyl, člověče.

Jsi příliš veliký, jsi příliš bohatý.

Jsi příliš zvláštní.

Proto nemůžeš zemřít.

CHÓR · Zemře

Však i ten

Kdo nemůže zemřít.

Kdo neumí plavat

Přesto plave.

10

Vyhnání

CHÓR · Jeden z nás

Tváří, postavou, myšlenkou

Veskrze se nám podobající

Musí nás opustit, neboť

Přes noc je poznamenán a

Od dnešního rána jeho dech je cítit
hnilobou.

Jeho postava se rozpadá, jeho tvář
Kdysi nám důvěrně známá, stává se
neznámou.

Člověče, mluv s námi, čekáme

Na obvyklém místě tvůj hlas. Mluv!

Nemluví. Hlas

Mu selhává. Neulekni se, člověče, ale

Musíš teď odejít. Jdi rychle!

Neohlížej se, jdi

Pryč od nás.

Zpěvák zřítivšího se letce opouští pódium.

11

Srozumění

CHÓR *osloví tři zřítivší se montéry* ·

Vy však, kdož jste srozumění

s během světa

Neklesejte zpátky do nicoty.

Nerouzpuštějte se jako ve vodě sůl,

nýbrž

Pozvedněte se

Zmírajíce svou smrt tak jako

Jste si odpracovávali svou práci

Převracejíte převrat.

Umírajíce neřidte se tedy

Smrtí

Nýbrž převezměte od nás úkol

Znovu vystavět naše letadlo.

Započněte!

Abyste za nás letěli

Na místo, kde vás potřebujeme

A v době, kdy je to nutné. Neboť

Vás vyzýváme

Abyste šli s námi a s námi

Neměnili toliko

Zákon země, nýbrž

Základní zákon:

Srozumění s tím, že vše se změní

Svět a lidstvo

Především nepořádek

Mezi lidskými třídami, protože jsou
dva druhy lidí

A je vykořisťování a neznalost.

TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·

Jsme se změnou srozumění.

CHÓR · A prosíme vás

Změňte náš motor a zlepšete jej

Zvětšete také bezpečnost a rychlost

A pro rychlejší start nezapomeňte

ani na cíl.

TŘI ZŘÍTIVŠÍ SE MONTÉŘI ·

Zlepšime motory, bezpečnost a

Rychlost.

CHÓR · Vzdejte se toho!

VEDOUcí CHÓRU · Na pochod!

CHÓR · Jestliže jste zlepšili svět, zlepšete

Tento zlepšený svět.

A vzdejte se ho!

VEDOUcí CHÓRU · Na pochod!

CHÓR · Jestliže jste zlepšující svět

zdokonalili pravdu

Zdokonalte zdokonalenou pravdu.

A vzdejte se jí!

VEDOUcí CHÓRU · Na pochod!

CHÓR · Jestliže jste zdokonalující pravdu

změnili lidstvo

Změňte změněné lidstvo.

A vzdejte se ho!

VEDOUcí CHÓRU · Na pochod!

CHÓR · Měníce svět sami se měňte!

Vzdejte se sami sebe!

VEDOUcí CHÓRU · Na pochod!

Poznámka

k „Badenské naučné hře“

Aniž se budeme blíže obírat zvláštními zákonitostmi naučné hry (to se stane v rozsáhlé „teorii pedagogii“), musíme tu ve vši stručnosti korigovat jakožto scestné pokyny skla-

datele Hindemitha (v klavírním výtahu k této hře, jehož podkladem byla první, velice neúplná verze textu). Hindemith míní:

„Poněvadž naučná hra má za účel, aby se všichni účastníci podíleli na provedení díla, a nechce jakožto hudební a básnický projev v prvé řadě vyvolat určité dojmy, je formu hry podle možnosti nutno přizpůsobit dočasněmu účelu. V partituře uvedený průběh je tudíž spíše návrh než předpis. Vynechávky, přídávky a přesuny jsou možné. Mohou se škrtnout celá hudební čísla, vypadnout může tanec, klaunská scéna se může zkrátit nebo vynechat. Pokud je to nutné a vložené části nenarušují celkový styl, možno vsunout jiná hudební čísla, scény, tance a recitace. Méně náročný nácvik by spočíval v tom, že by se provedla samostatně zkouška nebo začátek a zkouška. Tomu, kdo nácvik řídí, a kolektivitu účinkujících se ponechává na vůli najít formu vhodnou pro jejich účel.“

Toto nedorozumění zavinila asi hlavně moje vlastní ochota vydat k čistě experimentálním cílům nedokončenou a matoucí část textu, již byla verze naučné hry provedená v Baden-Badenu, takže vskutku jediný učební cíl, jenž mohl přicházet v úvahu, byl ryze hudebněformální. Smyslem baden-badenského provedení však bylo výhradně jednorázové sebedorozumění. Samozřejmě by naučná hodnota takového hudebního cvičení na základě „rozjímavého a žákovu fantazii oslovujícího“ textu byla příliš nepatrná. I kdybychom očekávali, že jedinec „se při tom do něčeho vřazuje“ anebo že zde na hudebním podkladě dochází k jistým duchovním formálním shodám, nebyla by taková umělá a plytká harmonie přece nikdy s to vytvořit — byť na několik minut — protiváhu kolektivním výtvarům na nejširší a nejvitálnější bázi, výtvarům rozervávajícím lidi naší doby silou naprosto jinou.

KDO ŘÍKÁ ANO A KDO ŘÍKÁ NE

ŠKOLNÍ OPERY

Podle japonské nó-hry „Taniko“
v anglickém přebásnění Arthura Waleye

Spolupracovníci: E. Hauptmannová, K. Weill

Osoby

Učitel

Chlapec

Matka

Tři studenti

Veliký chór

1

VELIKÝ CHÓR · Především důležité je učit se srozumění.

Mnozí říkají ano, a přece o srozumění nemůže být řeč.

Mnohých se nikdo neptá a mnozí Jsou srozumění s falešnými věcmi.

Proto:

Především důležité je učit se srozumění.

Učitel v prostoru 1, matka a chlapec v prostoru 2.

UČITEL · Jsem učitel. Mám ve městě školu a jednoho žáka, jehož otec je mrtev. Má už jen matku, která se o něho stará. Teď jdu k nim, abych se s nimi rozloučil, neboť záhy se vydám na cestu do hor. U nás totiž vypukla epidemie a ve městě na druhé straně hor bydlí několik velkých lékařů. *Zaklepe na dveře. Smím vstoupit?*

CHLAPEČ *vstoupí z prostoru 2 do prostoru 1* · Kdo tu je? Ó, je tady učitel, učitel k nám přichází na návštěvu!

UČITEL · Proč jsi tak dlouho nebyl ve škole?

CHLAPEČ · Nemohl jsem přijít, matka byla nemocná.

UČITEL · Nevěděl jsem, že i tvoje matka je nemocná. Prosím tě, hned jí řekni, že tu jsem.

CHLAPEČ *volá do prostoru 2* · Matko, je tady učitel.

MATKA *sedí v prostoru 2* · Popros ho, aby šel dovnitř.

CHLAPEČ · Pojďte dál, prosím.

Oba vstoupí do prostoru 2.

UČITEL · Dlouho jsem tu nebyl. Váš

syn říká, že nemoc dolehla i na vás. Už je vám lépe?

MATKA · Bohužel mi není lépe, protože na tuto nemoc až dosud nikdo nezná lék.

UČITEL · Musí se něco najít. Proto přicházím, abych se s vámi rozloučil: zítra se vydám na cestu přes hory, abych získal lék a pokyny. Neboť ve městě na druhé straně hor jsou velcí lékaři.

MATKA · Pomocná expedice do hor! Ano, opravdu, slyšela jsem, že tam bydlí velcí lékaři, ale slyšela jsem také, že to je nebezpečná pouť. *Hodláte snad vzít s sebou moje dítě?*

UČITEL · To není cesta, na jakou bereme s sebou dítě.

MATKA · Dobrá. Doufám, že se vrátíte v pořádku.

UČITEL · Teď musím jít. Buďte zdráva. *Odejde do prostoru 1.*

CHLAPEČ *jde za učitelem do prostoru 1* · Musím vám něco říct.

Matka naslouchá u dveří.

UČITEL · Co chceš říct?

CHLAPEČ · Chci jít do hor s vámi.

UČITEL · Jak už jsem tvé matce řekl Je to obtížná a

Nebezpečná cesta. Nemůžeš

Jít s sebou. Mimoto:

Jak bys mohl opustit

Svou matku, je přece nemocná?

Zůstaň tady. Je naprosto

Nemožné, abys šel s sebou.

CHLAPEČ · Právě že moje matka je nemocná

Chci jít s sebou, abych pro ni

Od velkých lékařů ve městě

na druhé straně hor

Přinesl lék a pokyny.

UČITEL · Musím ještě jednou promluvit s tvou matkou.

Jde zpět do prostoru 2. Chlapec naslouchá u dveří.

Ještě jsem se vrátil. Váš syn říká, že chce jít s námi.

Já na to, že vás přece nemůže opustit, když jste nemocná, a že to je obtížná a nebezpečná cesta. Řekl jsem, že je naprosto nemožné, aby šel s sebou. Ale on na to, že musí, aby z města na druhé straně hor přinesl pro vás lék a pokyny.

MATKA · Slyšela jsem jeho slova. Nepochybuji o tom, co chlapec říká — že by rád s vámi podnikl tu nebezpečnou pouť. Pojď dovnitř, synu!

Chlapec vstoupí do prostoru 2.

Ode dne, kdy

Nás opustil tvůj otec

Nemám po boku nikoho

Než tebe.

Nikdy jsi nebyl děle

Z dosahu mé paměti a mých očí

Nežli jsem potřebovala k tomu, abych

Ti připravila jídlo

Nachystala ti šaty a

Opatřila peníze.

CHLAPEČ ·

Všechno je, jak to říkáš. Ale přesto mě nic nemůže odvrátit od mého záměru.

CHLAPEČ, MATKA, UČITEL ·

Podniknu (podnikne) tu nebezpečnou pouť

A z města za horami

Přinesu (přinese) lék a pokyny

Na tvoji (moji, její) nemoc.

VELIKÝ CHÓR ·

Viděli, že žádné námitky

Jím nepohnou.

I pravili učitel a matka

Jednohlasně:

UČITEL, MATKA ·

Mnozí jsou srozumění s falešnými věcmi, on však

Není srozuměn s chorobou, nýbrž

S tím, že nemoc se musí vyléčit.

VELIKÝ CHÓR · Matka však řekla:

MATKA · Nemám už sílu.

Musí-li to být

Jdi s panem učitelem.

Ale rychle se vrať.

2

VELIKÝ CHÓR · Lidé se vydali

Na cestu do hor.

Mezi nimi byl i učitel

A chlapec.

Chlapec námahám nestačil:

Přepínal své srdce

Které si žádalo rychlého návratu.

Za rozbřesku dne u paty hor

Sotva byl s to vláčet

Své znavené nohy.

Do prostoru 1 vstoupí: učitel, tři studenti, nakonec chlapec se džbánem.

UČITEL · Stoupali jsme rychle. Tam je první bouda. Tam nějakou chvíli zůstaneme.

TŘI STUDENTI · Souhlasíme.

Vstoupí na podestu v prostoru 2. Chlapec učitele zadržít.

CHLAPEČ · Musím něco říct.

UČITEL · Co chceš říct?

CHLAPEČ · Není mi dobře.

UČITEL · Zaraž! Ti, kdo se vydali na takovou cestu, nesmějí říkat takovéhle věci. Jsi třeba unavený, protože nejsi zvyklý na takový výstup. Zastav se na chvíli a trochu si odpočiň.

Vstoupí na podestu.

TŘI STUDENTI · Zdá se, že chlapec se výstupem unavil. Musíme se na to zeptat učitele.

VELIKÝ CHÓR · Ano. Zeptejte se!
TŘI STUDENTI učitelí · Ten chlapec
prý se výstupem zchvátil. Co je s ním?
Děláš si kvůli němu starosti?

UČITEL · Není mu dobře, ale jinak je
s ním všechno v pořádku. Výstupem
se unavil.

TŘI STUDENTI · Takže si tedy kvůli
němu starosti neděláš?

Dlouhá pauza.

TŘI STUDENTI mezi sebou ·

Slyšíte? Učitel říkal

Že chlapec se jen unavil výstupem.

Ale nevypadá nějak moc divně?

Hned za boudou začíná uzounká
stezka po skalním výstupku.

Dostaneme se tudy

Jen když se budeme oběma rukama
přidržovat stěny.

Doufejme, že není nemocný.

Kdyby nemohl dál, museli

Bychom ho tu nechat.

*Volají dolů do prostoru 1, s dlaní jako
trychtýřem před ústy.*

Jsi nemocný? — Neodpovídá. —
Zeptáme se učitele.

Učitel: Když jsme se předtím ptali
na chlapce, říkals, že se jen unavil
výstupem, ale teď vypadá moc divně.
Taký si sedl.

UČITEL · Vidím, že onemocněl. Zkuste
ho po té nebezpečné stezce přenést.

TŘI STUDENTI ·

Zkusíme to.

*Technické poznámky: Tři studenti se po-
koušejí chlapce přenést přes „úzkou stezku“.*

*„Úzkou stezku“ musí herci zkonstruovat
z podest, lan, židlí, atd. tak, že tři studenti
se sice dostanou sami na druhou stranu,
nepřenesou tam však chlapce.*

TŘI STUDENTI · Nemůžeme ho tam
přenést a nemůžeme u něho zůstat.

Ať jakkoli, musíme dál, neboť jedno
celé město čeká na lék, který máme
přinést. Vyslovujeme to s úděsem, ale
když nemůže jít s námi, musíme ho
tady v pohoří prostě nechat ležet.

UČITEL · Ano, možná, že musíte. Ne-
mohu se vám protivit. Ale považuji
za správné zeptat se toho, jenž one-
mocněl, zdali se kvůli němu nemáme
vrátit. Mé srdce je naplněno velkým
žalem nad tím chudákem. Půjdu za
ním a šetrně ho připravím na jeho
osud.

TŘI STUDENTI · Prosím, udělej to.

Postaví se tváří v tvář.

TŘI STUDENTI, VELIKÝ CHÓR ·
Zeptáme se ho (zeptali se ho),

zdali žádá

Abychom se vrátili (aby se vrátili)
kvůli němu

Ale i když to bude chtít

Nevrátíme se (nevrátí se)

Nýbrž ho necháme (nechají) ležet
a půjdeme (půjdou) dál.

UČITEL sestoupil k chlapci do prostoru 1 ·
Poslouchej dobře!

Poněvadž jsi nemocný a nemůžeš dál,
musíme tě tu zanechat. Ale je správné,
zeptat se toho, jenž onemocněl, zdali
se kvůli němu nemáme vrátit. A zvyk-
lost také předpisuje, aby ten, jenž
onemocněl, odpověděl: Nevracejte se.

CHLAPEC · Rozumím.

UČITEL · Žádáš, abychom se kvůli tobě
vrátili?

CHLAPEC · Nevracejte se!

UČITEL · Jsi tedy srozuměn s tím, že tě
tu zanecháme?

CHLAPEC · Rozmyslím si to. *Pauza pře-
mýšlení.* Ano, jsem srozuměn.

UČITEL volá z prostoru 1 do prostoru 2 ·

Odpověděl, jak bylo nezbytné.

VELIKÝ CHÓR A TŘI STUDENTI

kteří sestupují do prostoru 1 ·

Řekl ano. Pokračujte v cestě!

Tři studenti se zastaví.

UČITEL · Jděte nyní dál, nezastavujte se
Neboť jste se rozhodli jít dál.

Tři studenti zůstávají stát.

CHLAPEC · Chci něco říct: Prosím vás,
nenechávejte mě tu ležet, nýbrž
svrhnete mě dolů do údolí, neboť se
bojím zemřít sám.

TŘI STUDENTI · To nemůžeme.

CHLAPEC · Počkat! Žádám to.

UČITEL · Rozhodli jste se jít dál a nechat
ho zde.

Je snadné rozhodovat o svém osudu

Ale těžké jej uskutečňovat.

Jste připraveni svrhnout ho dolů do
údolí?

TŘI STUDENTI · Ano.

*Tři studenti odnášejí chlapce na podestu
v prostoru 2.*

Opři si hlavu o naše paže.

Nenamáhej se.

Poneseme tě opatrně.

*Tři studenti se postaví před něho, zakrýva-
jíce ho, u zadního okraje podesty.*

CHLAPEC kterého není vidět ·

Dobře jsem věděl, že bych na této
cestě

Mohl zahynout.

Myšlenka na matku

Mě svedla k tě cestě.

Vezměte si můj džbán

Naplňte jej léky

A přineste jej mé matce

Jestli se vrátíte.

VELIKÝ CHÓR · Pak přátelé vzali
džbán

Želeli truchlivých cest tohoto světa

I jeho hořkého zákona

A svrhli chlapce dolů.

Bok po boku stáli v hloučku
Na okraji strže
A se zavřenýma očima svrhli ho dolů
Žádný nenesl větší vinu než jeho
soused

A hodili za ním

Hrsti hlíny

A ploché kamínky.

KDO ŘÍKÁ NE

1

VELIKÝ CHÓR · Především důležité
je učit se srozumění.

Mnozí říkají ano, a přece
o srozumění nemůže být řeč.

Mnohých se nikdo neptá a mnozí
Jsou srozumění s falešnými věcmi.

Proto:

Především důležité je učit se
srozumění.

*Učitel v prostoru 1, matka a chlapec v pro-
storu 2.*

UČITEL · Jsem učitel. Mám ve městě
školu a jednoho žáka, jehož otec je
mrtev. Má už jen matku, která se
o něho stará. Teď jdu k nim, abych se
s nimi rozloučil, neboť záhy se vydám
na cestu do hor. *Zaklepe na dveře.*
Smím vstoupit?

CHLAPEC vstoupí z prostoru 2 do prostoru 1 ·
Kdo tu je? Ó, je tady pan učitel, pan

učitel k nám přichází na návštěvu.

UČITEL · Proč jsi tak dlouho nebyl ve
škole?

CHLAPEC · Nemohl jsem přijít, matka
byla nemocná.

UČITEL · To jsem nevěděl. Prosím tě,
hned jí řekni, že tu jsem.

CHLAPEC *volá do prostoru 2* · Matko, je tady pan učitel.

MATKA *sedí v prostoru 2 na dřevěné židli* · Popros ho, aby šel dovnitř.

CHLAPEC · Pojdte dál, prosím.

Oba vstoupí do prostoru 2.

UČITEL · Dlouho jsem tu nebyl. Váš syn říká, že jste byla nemocná. Už je vám lépe?

MATKA · Nedělejte si starosti kvůli mé nemoci, neměla zlé následky.

UČITEL · To rád slyším. Přicházím, abych se s vámi rozloučil, záhy se vydám na výzkumnou cestu do hor. Neboť ve městě na druhé straně hor jsou velcí učitelé!

MATKA · Výzkumná cesta do hor! Ano, opravdu, slyšela jsem, že tam bydlí velcí lékaři, ale slyšela jsem také, že to je nebezpečná pouť. Hodláte snad vzít s sebou moje dítě?

UČITEL · To není cesta, na jakou bereme s sebou dítě.

MATKA · Dobrá. Doufám, že se vrátíte v pořádku.

UČITEL · Teď musím jít. Buďte zdráva.

Odejde do prostoru 1.

CHLAPEC *jde za učitelem do prostoru 1* · Musím vám něco říct.

Matka naslouchá u dveří.

UČITEL · Co chceš říct?

CHLAPEC · Chci jít do hor s vámi.

UČITEL · Jak už jsem tvé matce řekl

Je to obtížná a

Nebezpečná cesta. Nemůžeš

Jít s sebou. Mimoto:

Jak bys mohl opustit

Svou matku, je přece nemocná?

Zůstaň tady. Je naprosto

Nemožné, abys šel s sebou.

CHLAPEC · Právě že moje matka je nemocná

Chci jít s sebou, abych pro ni
Od velikých lékařů ve městě na
druhé straně hor

Přinesl lék a pokyny.

UČITEL · Ale byl bys také srozuměn se vším, co by se ti na cestě mohlo přihodit?

CHLAPEC · Ano.

UČITEL · Musím ještě jednou promluvit s tvou matkou.

Jde zpět do prostoru 2. Chlapec naslouchá u dveří.

Ještě jsem se vrátil. Váš syn říká, že chce jít s námi. Já na to, že vás přece nemůže opustit, když jste nemocná, a že to je obtížná a nebezpečná cesta. Řekl jsem, že je naprosto nemožné, aby šel s sebou. Ale on na to, že musí, aby z města na druhé straně hor přinesl pro vás lék a pokyny.

MATKA · Slyšela jsem jeho slova. Nepochybují o tom, co chlapec říká — že by rád s vámi podnikl tu nebezpečnou pouť. Pojď dovnitř, synu!

Chlapec vstoupí do prostoru 2.

Ode dne, kdy

Nás opustil tvůj otec

Nemám po boku nikoho

Než tebe.

Nikdy jsi nebyl déle

Z dosahu mé paměti a mých očí

Nežli jsem potřebovala k tomu,

abych

Ti připravila jídlo

Nachystala šaty a

Opatřila peníze.

CHLAPEC · Všechno je, jak říkáš. Ale přesto mě nic nemůže odvrátit od mého záměru.

CHLAPEC, MATKA, UČITEL ·

Podniknu (podnikne) tu nebezpečnou pouť

A z města za horami

Přinesu (přinese) lék a pokyny

Na tvoji (moji, její) nemoc.

VELIKÝ CHÓR · Viděli, že žádné námitky

Jím nepohnou.

I pravili učitel a matka

Jednohlasně:

UČITEL, MATKA ·

Mnozí jsou srozuměni s falešnými věcmi, on však

Není srozuměn s chorobou, nýbrž

S tím, že nemoc se musí vyléčit.

VELIKÝ CHÓR · Matka však řekla:

MATKA · Nemám už sílu.

Musí-li to být

Jdi s panem učitelem.

Ale rychle se vrať.

2

VELIKÝ CHÓR · Lidé se vydali

Na cestu do hor.

Mezi nimi byl i učitel

A chlapec.

Chlapec námahám nestačil:

Přepínal své srdce

Které si žádalo rychlého návratu.

Za rozbřesku dne u paty hor

Sotva byl s to vláčet

Své znavené nohy.

Do prostoru 1 vstoupí: učitel, tři studenti, nakonec chlapec se džbánem.

UČITEL · Stoupali jsme rychle. Tam je první bouda. Tam nějakou chvíli zůstaneme.

TŘI STUDENTI · Souhlasíme.

Vstoupí na podestu v prostoru 2. Chlapec učitele zadržuje.

CHLAPEC · Musím vám něco říct.

UČITEL · Co chceš říct?

CHLAPEC · Není mi dobře.

UČITEL · Zaráž! Ti, kdo se vydali na takovou cestu, nesmějí říkat takovéhle věci. Jsi třeba unavený, protože nejsi zvyklý na takový výstup. Zastav se na chvíli a trochu si odpočiň.

Vstoupí na podestu.

TŘI STUDENTI · Zdá se, že chlapec výstupem ochořel. Musíme se na to zeptat učitele.

VELIKÝ CHÓR · Ano. Zeptejte se!

TŘI STUDENTI *učiteli* · Ten chlapec prý se výstupem zchvátí. Co je s ním? Děláš si kvůli němu starosti?

UČITEL · Není mu dobře. Ale jinak je s ním všechno v pořádku. Výstupem se unavil.

TŘI STUDENTI · Takže si tedy kvůli němu starosti neděláš?

Dlouhá pauza.

TŘI STUDENTI *mezi sebou* ·

Slyšíte? Učitel říkal

Že chlapec se jen unavil výstupem.

Ale nevypadá nějak moc divně?

Hned za boudou začíná uzounká

stezka po skalním výstupku

Dostaneme se tudy

Jen když se budeme oběma rukama

přidržívat stěny.

Nikoho nemůžeme nést.

Měli bychom se tedy řídit starou

zvyklostí a

Svrhnout ho dolů do údolí?

Volají dolů do prostoru 1 s dlaní jako trychtýřem před ústy.

Ochořel jsi výstupem?

CHLAPEC · Ne.

Vidíte, že přece stojím.

Nesedl bych si

Kdybych byl nemocný?

Pauza. Chlapec si sedne.

TŘI STUDENTI · Řekneme o tom učí-

teli. Pane, když jsme se prve ptali na chlapce, říkals, že se jen unavil výstupem. Ale teď vypadá moc divně. Taký už si sedl. Vyslovujeme to s úděsem, ale odjakživa se tu řídíme obecnou zvyklostí: ti, kdo nemohou dál, jsou svrženi dolů do údolí.

UČITEL · Cože, vy chcete toto dítě shodit do údolí?

TŘI STUDENTI · Ano, to chceme.

UČITEL · Je to obecná zvyklost. Nemožu se jí protivit. Ale tato obecná zvyklost předpisuje také zeptat se toho, jenž onemocněl, zdali se kvůli němu nemáme vrátit. Mé srdce je naplněno velkým žalem nad tímto chudákem. Půjdu za ním a šetrně mu povím o této obecné zvyklosti.

TŘI STUDENTI · Prosím, udělej to.

Postaví se tváří v tvář.

TŘI STUDENTI, VELIKÝ CHÓR ·

Zeptáme se ho (zeptali se ho), zdali žádá

Abychom se vrátili (aby se vrátili) kvůli němu

Ale i kdyby to chtěl

Nevrátíme se (nevrátí se)

Nýbrž ho svrhneme (svrhnou) dolů do údolí.

UČITEL *sestoupil k chlapci do prostoru 1* ·

Poslouchej dobře! Odjakživa existuje zákon, že ten, jenž na takové cestě onemocní, musí být svržen do údolí. Je ihned mrtev. Ale ta zvyklost také předpisuje zeptat se toho, jenž onemocněl, zdali se kvůli němu nemáme vrátit. A zvyklost také předpisuje, aby ten, jenž onemocněl, odpověděl: Nevracejte se. Kdybych mohl zaujmout tvé místo, jak rád bych zemřel!

CHLAPEC · Rozumím.

UČITEL · Žádáš, abychom se kvůli tobě vrátili? Nebo jsi srozuměn s tím, že budeš svržen do údolí, jak si to žádá obecná zvyklost?

CHLAPEC *po pauze přemýšlení* · Ne. Nejsem srozuměn.

UČITEL *volá z prostoru 1 do prostoru 2* · Pojďte dolů! Neodpověděl, jak žádá zvyklost!

TŘI STUDENTI *sestupující do prostoru 1* · Řekl ne. *Chlapci*: Proč jsi neodpověděl, jak žádá zvyklost? Kdo řekne a, musí říct i b. Když jsme se tě před časem ptali, budeš-li také srozuměn se vším, co by se na cestě mohlo přihodit, odpověděl jsi ano.

CHLAPEC · Odpověď, kterou jsem vám dal, byla falešná, ale vaše otázka byla falešnější. Kdo řekne a, nemusí říct b. Může i poznat, že a bylo falešné. Chtěl jsem své matce přinést lék, ale teď jsem sám onemocněl, není to tedy už možné. A chci se ihned vrátit, jak to odpovídá nové situaci. I vás prosím, abyste se vrátili a dopravili mě domů. Vaše učení může docela dobře počkat. Jestli se lze za horami něčemu naučit, v což doufám, mohlo by to být pouze to, že v naší situaci je nutno se vrátit. A co se týče staré obecné zvyklosti, neshledávám, že by byla rozumná. Je spíše třeba okamžitě zavést novou obecnou zvyklost, totiž zvyklost přemýšlet v každé nové situaci nově.

TŘI STUDENTI *učiteli* · Co máme dělat? Co chlapec říká, je rozumné, i když to není hrdinské.

UČITEL · Nechávám na vás, co máte udělat. Ale musím vám říct, že vrátíte-li se, budete zasypáni posměchem a hanbou.

TŘI STUDENTI · Není to hanba, že mluví sám za sebe?

UČITEL · Ne. V tom nevidím žádnou hanbu.

TŘI STUDENTI · Tak se tedy vraťme, a žádný posměch a žádná potupa by nás neměly odvrátit od rozumného skutku, a žádná stará zvyklost by nám neměla zabránit v přijetí správné myšlenky.

Opři si hlavu o naše paže.

Nenamáhej se.

Poneseme tě opatrně.

VELIKÝ CHÓR · Tak vzali přátelé přítele

A založili novou zvyklost

A nový zákon

A dopravili chlapce zpátky.

Šli v hloučku bok po boku

Vstříc potupě

Vstříc posměchu, s otevřenýma očima

Žádný zbabělejší než jeho soused.

VÝŇATKY Z PROTOKOLŮ
DISKUSÍ O HŘE

„KDO ŘÍKÁ ANO“

NA ŠKOLE KARLA MARXE
V NEUKÖLLNU

Diskutovalo se o verzi hry blízké japonské předloze, v níž expedice byla výzkumná (chlapec se k ní připojil, aby své matce přinesl léky a pokyny) a chlapcovo usmrcení se dalo na základě staré zvyklosti. (Chlapec s tím byl srozuměn.) Obě zde otištěné verze vznikly s ohledem k těmto protokolům. Námitky a návrhy, k nimž se přihlíželo, jsou vytištěny kurzívou.

... Hra se nehodí pro naši školu, poněvadž učitel ve hře je velmi chladnokrevný a mohlo

by se to srovnávat s naší školou... Výzkum není tak důležitý jako lidský život... Hra zůstává; chlapec nemůže dál, ale zůstává a čeká. Hlad ho přinutí dobrovolně se vrhnout do hlubin... Měla by následovat ještě soudní dohra... Hra zůstává; chlapec s velkou námahou vzat s sebou. Na cestě dva uklouznou a zřítí se... *Vzít s sebou chlapce připoutaného lany...*

Třída 0 III. a

... Zcela nové nám připadá, že v této hře hudba neprobíhá zároveň s textem. V závěru, kdy chlapec je mrtvý, by asi jiný skladatel použil jako doprovod chůru několika slavnostních, dlouhotrvajících akordů. Tím by námi tato scéna tak otřásla, že bychom podrželi v hlavě jen tuto část a jiné části by nám vůbec nebyly jasné. Toto nebezpečí je odstraněno svižným způsobem Bertolta Brechta. Hudba je v Brechtově opeře stále stejně svižná. Když je chlapec mrtev, opírá se hudba ke zpěvu chóru „A byl mrtev“ velice o jeden ze soudobých tanců. Zásluhou lehkého čilého způsobu Bertolta Brechta má člověk o opeře přehled, což je velmi výhodné, neboť na žádném místě není tak dojímavá, že by nás přiměla přímo k slzám, a ani tak odpudivá, že bychom mohli říci, že o jednotlivých místech nemáme vůbec žádný přehled, nýbrž můžeme si operu představit jen jako celek... Bohužel není text opery na jednom místě příliš přesvědčivý. Chlapec se mění v mučedníka, neboť jde dobrovolně, bez odporu, na smrt. Skoro bychom mohli dojít k názoru, že chlapec přistupuje na přání kamarádů, protože to jsou i jeho přání, která ovšem nevysloví. Jak by to bylo, kdyby chlapec zprvu trochu váhal? Podle našeho mínění by se tím v opeře podtrhl i hlavní účín, kdyby chlapec zprvu trochu váhal... Vcelku si myslíme, že hra patří k těm nemnohým, které by bez

větší námahy mohli předvést i žáci...

...Buď by měl student také onemocnět a expedice by se měla vrátit, přestože chlapec chce, aby ho svrhli se skály. Nebo se mají pokusit přejít po srážné stezce a při tom by se měl chlapec zřítit anebo i všichni, takže by poté nikdo neměl na chlapcově smrti vinu...

W. Berg, třída VI. a, 12 roků

Píšu jen to, co říkají žáci. „Opera je velice smutná.“ „Nezní dobře.“ „V operách se přece zpívá.“ „Je tam podivný slovosled a verš tam přece nepatří.“ „Hra se mi velice líbí, jen to s tou zvyklostí není myslím správné.“ „Je dobře, že se nemocní svrhnou dolů, neboť jinak by se víc trápili.“ „Vždyť to je vražda.“ „Byl jsem také v alpských boudách, ale vždycky jsme tam našli něco k jídlu, každý večer tam přijde někdo, komu patří nádobí.“ „Nerozumím smyslu toho, jenž říká ano.“ „To je tak: on říká ano, aniž o tom ví, a zrovna tak je to s matkou. Ale pokud jsem slyšel, tak ho přece nahoru vynesli a myslím si, že to není možné.“ „Jenom až k propasti.“ „Hra je spíš pro dospělé.“ „My přece nejsme žádné chuchvalce smutku.“ „Myslím, že by měl psát srozumitelněji.“ „Myslím, že to s tím chórem je jen pro žáky nejvyšších tříd.“ „Myslím, že řekl ano proto, že chtěl, aby se jeho matka uzdravila, a kdyby byl řekl ne, nebyli by ostatní také dorazili k lékařům.“ „Co vlastně chtějí, je to nejasné.“ „Řekl bych, že až se jeho matka dozví o jeho smrti, její nemoc se přece ještě zhorší.“ „Jakpak ho shodí dolů?“ „Vždyť to je kruté.“ „Třeba je některý z nich houževnatý a ještě žije.“ „Myslím, že mladý život má větší cenu nežli starší.“ „Bylo by hezké, kdyby řekl, že by si to rád rozmyslel, a pak by bylo slyšet chlapcovu samomluvu, to už by byly člověku pohnutky jasnější.“

B. Korsch, VI. b, 10 roků

KDO ŘÍKÁ ANO A KDO ŘÍKÁ NE

... Přednesly se u nás dva návrhy, které by však smysl hry pozměnily. 1. Dát chlapci „sladovou trest“ (kde ji však vzít)?; 2. Chlapce napřed prohlédnout.

V. a, 11 roků

... Více hlasů se připojuje k názoru, že osud toho, kdo říká ano, není předveden tak, abychom uznali jeho nutnost. Proč se celá společnost neobrátila a chorého člena nezachránila, místo aby ho usmrtila? ... Z téhož směru přichází návrh silněji realizovat scénu výstupu na hory a svržení, aby se tím snad navodilo potřebné porozumění... *Mystičnost procházející operou se nepocituje příjemně... Motivace jednání není dost zřetelná (reálná)...*

Skupina z 01, 18 roků

... Hra by se mohla přímo použít k tomu, aby se ukázala škodlivost pověry. Byla by pochopitelná možná z hlediska japonského domova, nám je však cizí, nanejvýš něco pro umělecké labužníky...

M. Tautz, U III. a, 14 roků

... Většina třídy je toho mínění, že hra by rozhodně měla zůstat taková, jaká je. Při provedení by se leda snad mohl připojit program s vysvětlením... V tomto úvodu by se měl udělat pokus přesvědčit diváka o nutnosti této brutální, nikoli však nepravděpodobné věci.

H. Zeschel, U I. b, 17 roků

... Společnost musí jednat solidárně, neschopného nemocného odvést nazpět... Ostatní společnost rozhodně nesmí na chlapce vykonávat morální nátlak, aby dosáhla jeho svolení... *Je nutno uvážit, zdali výhoda toho, co se získá, vyváží chlapcovu obětí smrt.*

Gerhard Krieger (dělnická příprava),
20 roků

OPATŘENÍ

NAUČNÁ HRA

Spolupracovníci: S. Dudow, H. Eisler

Osoby

Čtyři agitátoři za sebou jako:

Mladý soudruh

Vedoucí odbočky strany

Dva kuliové

Dozorce

Dva textilní dělníci

Policista

Obchodník

Kontrolní chór

KONTROLNÍ CHÓR · Předstupte!
Vaše práce byla šťastná, i v tamté
zemi pochoduje revoluce a vyřízeny
jsou tam řady bojovníků. Jsme s vámi
srozuměni.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Zadržte, musí-
me něco říct! Hlásíme smrt jednoho
soudruha.

KONTROLNÍ CHÓR · Kdo ho zabil?

ČTYŘI AGITÁTOŘI · My jsme ho
zabili. My jsme ho zastřelili a hodili do
jámy s vápnem.

KONTROLNÍ CHÓR · Co udělal, že
jste ho zastřelili?

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Častokrát dělal
věci správné, několikrát falešné, ale
nakonec ohrožoval hnutí. Chtěl správné
věci a dělal falešné. Žádáme váš
ortel.

KONTROLNÍ CHÓR · Předvedte, jak
se to stalo a proč, a uslyšíte náš roz-
sudek.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Váš rozsudek
přijmeme.

1

Učení klasiků

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Přišli jsme jako
agitátoři z Moskvy, měli jsme odjet do
města Mukdenu, abychom tam pro-
váděli propagandu a podporovali
v podnicích čínskou stranu. Měli jsme
se ohlásit odbožce strany, poslední
před hranicemi, a žádat průvodce.
Tam nám v předsíni vyšel vstříc
mladý soudruh a hovořili jsme o pova-
ze našeho úkolu. Zopakujeme ten
rozhovor.

*Postaví se tři proti jednomu. Jeden ze
čtveřice představuje mladého soudruha.*

MLADÝ SOUDRUH · Jsem tajemník
stranické odbočky, poslední před hra-
nicemi. Mé srdce tluče pro revoluci.
Pohled na bezprávi mě vehnal do řad
bojovníků. Člověk musí člověku po-
máhat. Jsem pro svobodu. Věřím
v lidstvo. A jsem pro opatření komu-
nistické strany, která bojuje proti
vykořisťování a nevědomosti za bez-
třídní společnost.

TŘI AGITÁTOŘI · Přicházíme z Mosk-
vy.

MLADÝ SOUDRUH · Očekávali jsme
vás.

TŘI AGITÁTOŘI · Proč?

MLADÝ SOUDRUH · Nehneme se
z místa. Je tu nepořádek a nedostatek,
málo chleba a hodně bojů. Mnozí
jsou plni odvahy, ale málokterí umějí
číst. Málo strojů, a nikdo jim nerozu-
mí. Naše lokomotivy se porouchaly.
Přivezli jste nám lokomotivy?

TŘI AGITÁTOŘI · Ne.

MLADÝ SOUDRUH · Máte s sebou
traktory?

TŘI AGITÁTOŘI · Ne.

MLADÝ SOUDRUH · Naši rolníci se
ještě sami zapřahají do starých dřevě-
ných pluhů. Při tom nemáme, čím
bychom naše pole osili. Přivezli jste
satbu?

TŘI AGITÁTOŘI · Ne.

MLADÝ SOUDRUH · Privážíte aspoň
munici a kulometry?

TŘI AGITÁTOŘI · Ne.

MLADÝ SOUDRUH · Jsme tu jen dva
na obhájení revoluce. Nesete nám
proto jistě dopis Ústředního výboru,
v němž stojí, co máme dělat?

TŘI AGITÁTOŘI · Ne.

MLADÝ SOUDRUH · Tak nám sami
hodláte pomoci?

TŘI AGITÁTOŘI · Ne.

MLADÝ SOUDRUH · Bráníme se ná-
poru hladu, rozkladu a kontrarevolu-
ce, ani v noci ze sebe nestáhneme šaty.
A vy nám nic nenesete.

TŘI AGITÁTOŘI · Tak jest: pro vás
neneseme nic. Ale přes hranice do
Mukdenu neseme čínským dělníkům
učení klasiků a propagandistů: abe-
cedu komunismu; nevědomým pouče-
ní o jejich situaci, utlačovaným třídní
uvědomění a třídně uvědomělým zku-
šenost revoluce. Od vás však máme
chtít automobil a průvodce.

MLADÝ SOUDRUH · Takže jsem se
ptal špatně?

TŘI AGITÁTOŘI · Ne, na dobrou
otázku následovala lepší odpověď.
Vidíme, že se od vás požadovalo už to
nejzazší, ale žádá se od vás ještě víc:
jeden z vás dvou nás musí provázet do
Mukdenu.

MLADÝ SOUDRUH · Opustím tedy
své místo, které bylo příliš obtížné
pro dva, pro něž však teď musí vysta-
čit jeden. Půjdu s vámi. Kráčeje
vpřed a roznášeje učení komunistic-
kých klasiků: světovou revoluci.

KONTROLNÍ CHÓR ·

CHVÁLA SSSR

Svět již rokoval
O našem neštěstí.

Ale dosud seděla u našeho
Chudého stolu

Naděje všech utlačovaných,
která

Se spokojovala s vodou.
A za rozpadajícími se dveřmi
Vědění zřetelným hlasem
Poučovalo hosty.

Když se dveře rozpadnou
Sedíme přece jen nadále viditelní:
Mráz ani hlad nás nezahubí
Neúnavně pečujeme
O osudy světa.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Tak byl mladý
soudruh z pohraniční stanice srozumě-
n se způsobem naší práce a před-
stoupili jsme, čtyři muži a jedna žena,
před vedoucího stranické odbočky.

2

Výmaz

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Ale práce
v Mukdenu byla ilegální, proto jsme
musili, než jsme překročili hranici,
vymazat svoje tváře. Náš mladý sou-
druh s tím byl srozuměn. Zopakujeme
tuto událost.

*Jeden ze čtyř agitátorů představuje vedou-
cího stranické odbočky.*

VEDOUcí ODBOČKY STRANY ·
Jsem vedoucí poslední stranické od-
bočky. Jsem srozuměn s tím, že sou-
druh z mé stanice půjde s vámi jako
průvodce. V mukdenských továrnách
však vypukly nepokoje a celý svět
hledí v těchto dnech na toto město,
jestli neuvidí, jak jeden z nás vystoupí
z chatrčí čínských dělníků, a na ře-
kách prý jsou připraveny dělové
čluny a na železničních náspech stojí
pancéřové vlaky, aby nás ihned na-
padly, jakmile tam spatří někoho
z nás. Musíte tedy přejít hranice jako
Číňané.

Agitátorům: Nikdo vás nesmí spatřit.
DVA AGITÁTOŘI · Nikdo nás nespatří.

VEDOUCÍ ODBOČKY STRANY

Když jeden bude raněn, nikdo ho nesmí najít.

DVA AGITÁTOŘI · Nikdo ho nenajde. VEDOUCÍ ODBOČKY STRANY

Pak už tedy nejste sami sebou, ty už nejsi Karl Schmitt z Berlína, ty už nejsi Anna Kjerská z Kazaně a ty už nejsi Pjotr Savič z Moskvy, nýbrž všichni jste beze jména a bez matky, prázdné listy, na které revoluce píše svůj pokyn.

DVA AGITÁTOŘI · Ano. VEDOUCÍ ODBOČKY STRANY

Jim rozdá masky, oni si je nasadí · Pak tedy od této chvíle už nejste nikdo, nýbrž od této chvíle a pravděpodobně až do vašeho zmizení jste neznámí dělníci, bojovníci, Číňané, narození z čínských matek, žluté pleti, mluvící ve snu i v horečce čínsky.

DVA AGITÁTOŘI · Ano. VEDOUCÍ ODBOČKY STRANY

V zájmu komunismu srozumění s postupem proletářských mas všech zemí, říkajíce ano zrevolučnímu světu.

DVA AGITÁTOŘI · Ano. I mladý soudruh pravil ano. Tak dal najevo srozumění s vymazáním své tváře.

KONTROLNÍ CHÓR · Kdo bojuje za komunismus, musí umět bojovat i nebojovat; říkat pravdu i neříkat pravdu; prokazovat služby i služby odpírat; dodržovat sliby i sliby nedodržovat; podstupovat nebezpečí i nebezpečí se vystříhat; být poznatelný i nepoznatelný. Kdo bojuje za komunismus, má ze všech ctností jen jedinou: že bojuje za komunismus.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Šli jsme jako Číňané do Mukdenu, čtyři muži a jedna žena.

MLADÝ SOUDRUH · Provádět propagandu a pomáhat čínským dělníkům učením klasiků a propagandistů, abecedou komunismu; nevědomým přinášet poučení o jejich situaci, potlačovaným třídní uvědomění a třídně uvědoměným zkušenost revoluce.

KONTROLNÍ CHÓR**CHVÁLA ILEGÁLNÍ PRÁCE**

Krásné

Je chopit se slova v třídním boji.

Hlasitě a zvučně vyzývat k boji masy Aby rozdrtily utlačovatele, osvobodily utlačované.

Těžká a užitečná je každodenní drobná práce

Houževnaté a tajné spřádání

Sítě strany před

Hlavněmi podnikatelů:

Mluvit, ale

Ukrývat mluvčího.

Vítězit, ale

Ukrývat vítěze.

Umírat, ale

Ukrývat smrt.

Kdo by neudělal mnohé pro slávu, kdo však

To udělá pro mlčení?

Ale nuzácký jedlík zve ke stolu čest

Z těsné a rozpadající se chýše nezadržitelně

Vychází velikost.

A sláva se nadarmo ptá

Po strůjcích velkého činu.

Předstupte

Na okamžik

Vy neznámí, se zakrytými tvářemi, a přijměte

Náš dík!

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Ve městě Mukdenu jsme pomáhali čínským soudruhům a prováděli propagandu mezi dělníky. Neměli jsme pro hladové chleba, nýbrž jen vědění pro nevědoucí, proto jsme mluvili o prapříčině bídy, bídu nevymycovali, nýbrž mluvili o vymýcení prapříčiny.

3

Kámen

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Napřed jsme šli do dolního města. Kuliové tam vlekli na laně člun. Ale půda na břehu byla hladká. Když pak jeden uklouzl a dozorce do něho kopal, řekli jsme mladému soudruhovi: Jdi za nimi a prováděj mezi nimi propagandu. Řekni jim, že v Tiencinu viděl boty pro burláky, které měly naspođu dřevěné destičky, takže nemohli uklouznout. Pokus se dosáhnout toho, aby žádali také takové boty. Nepropadni však soucitu! A ptali jsme se: Jsi srozuměn, a on byl srozuměn a spěchal tam a propadl ihned soucitu. Ukáže-me to.

Dva agitátoři představují kulie: uvážou na kůl lano a táhnou za lano přes ramena. Jeden představuje mladého soudruha, druhý dozorce.

DOZORCE · Jsem dozorce. Do večera musím dostat rýži do města Mukdenu.

DVA KULIOVÉ · Jsme kuliové a vlečeme člun s rýží proti proudu řeky.

ZPĚV KULIŮ VLEKOUČÍCH ČLUN S RÝŽÍ

Ve městě nahoře proti proudu

Naplníme svá ústa rýží
Ale člun, jenž má doplout nahoru,
je těžký
A voda? Voda teče dolů.
Nikdy se nahoru nedostaneme.
Táhněte rychleji
Huby čekají na jídlo.
Táhněte stejnoměrně.
Nestrkejte
Jeden do druhého.

MLADÝ SOUDRUH · Je ošklivé slyšet krásu písně, jíž tito mužové zakrývají trýzeň své práce.

DOZORCE · Táhněte rychleji!

JEDEN KULI · Noc už se blíží. Za přístěší

Malé i pro stín jednoho psa
Musíme zaplatit soustem rýže.
Protože břeh je přesprávil hladký
Ne a ne hnout se z místa.

Táhněte rychleji

Huby čekají na jídlo.

Táhněte stejnoměrně.

Nestrkejte

Jeden do druhého.

DRUHÝ KULI *uklouzne* · Už nemůžu dál.

KULIOVÉ *zatímco stojí a jsou bičováni, dokud se zhroucený opět nevzpřímí* ·

Déle než my

Vydrží lano zařezávající se do ramenou.

Bič dozorcův

Viděl čtyři pokolení.

My nejsme to poslední.

Táhněte rychleji

Huby čekají na jídlo.

Táhněte stejnoměrně.

Nestrkejte

Jeden do druhého.

MLADÝ SOUDRUH · Je těžké dívat se na tyto muže bez soucitu.

DOZORCI: Nevidíš, že půda je příliš hladká?

DOZORCE · Co že je půda?

MLADÝ SOUDRUH · Příliš hladká!

DOZORCE · Cože? Chceš tvrdit, že břeh je příliš hladký, takže se na něm nedá táhnout člun plný rýže?

MLADÝ SOUDRUH · Ano.

DOZORCE · Ty si tedy myslíš, že město Mukden nepotřebuje rýži?

MLADÝ SOUDRUH · Když se lidé hroučí, nemohou táhnout člun.

DOZORCE · Měl bych snad každému podkládat kámen odtud až po město Mukden?

MLADÝ SOUDRUH · Nevím, co bys měl, ale vím, co oni by měli. Měli by se bránit. Nevěřte, že co nešlo dva tisíce roků, nepůjde nikdy. V Tiencinu jsem u burláků viděl boty, které měly naspodu dřevěné destičky, takže nemohli uklouznout. Dosáhli toho společným prosazováním požadavků. Požadujte tedy všichni společně takovéto boty!

KULIOVÉ · Vlastně ten člun bez takových bot už ani nemůžeme táhnout.

DOZORCE · Ale rýže musí být dnes večer ve městě.

Bíhuje je, oni táhnou.

KULIOVÉ · Naši otcové táhli člun od ústí řeky

O kus dál proti proudu. Naše děti

Dosáhnou pramene, my

Jsme mezi tím.

Táhněte rychleji

Huby čekají na jídlo.

Táhněte stejnoměrně.

Nestrkejte

Jeden do druhého.

Kuli se opět zhroutí.

KULI · Pomozte mi!

MLADÝ SOUDRUH *dozorci* · Copak nejší člověk? Tady zvednu kámen a položím ho do bahna — *kulimu* — a teď šlápní!

DOZORCE · Správně. Co nám pomůžou boty z Tiencinu? Raději dovolím, aby s kamenem vedle vás běžel váš soucitný kamarád a podložil jej každému, kdo uklouzne.

KULIOVÉ · V člunu je rýže. Rolník

Který ji sklídl, dostal

Hrst mincí, my

Dostaneme ještě méně. Vůl

By byl dražší. Je nás příliš mnoho.

Jeden z kuliů uklouzne, mladý soudruh mu podloží kámen, kuli se opět zvedne.

Táhněte rychleji

Huby čekají na jídlo.

Táhněte stejnoměrně.

Nestrkejte

Jeden do druhého.

Když rýže dorazí do města

A děti se zeptají, kdo

Přivlekl těžký člun, řekne se:

Byl přivlečen.

Jeden z kuliů uklouzne, mladý soudruh mu podloží kámen, kuli se opět zvedne.

Táhněte rychleji

Huby čekají na jídlo.

Táhněte stejnoměrně.

Nestrkejte

Jeden do druhého.

Jídlo ze zdola přichází

K jedlíkům nahoře. Ti

Kdo je přivlekli, nejedli

Nic.

Jeden z kuliů uklouzne, mladý soudruh mu podloží kámen, kuli se opět zvedne.

MLADÝ SOUDRUH · Už nemůžu.

Musíte požadovat jiné boty.

KULI · Je to blázen, patří se mu vysmát.

DOZORCE · Ne, je to jeden z těch, které proti nám štvou ti lidé. Haló, chyťte ho!

ČTYŘI AGITÁTOŘI · A ihned se za ním rozběhli a pronásledovali ho celé dva dny a pak nás potkal a pronásledovali nás i jeho po celý týden po městě Mukden a nesměli jsme se už ukázat v dolní čtvrti.

DISKUSE

KONTROLNÍ CHÓR ·

Ale cožpak není správné podporovat slabého

Kdekoli trpí, pomáhat vykořisťovanému

V jeho každodenní trýzni?

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Nepomohl mu, ale nám zabránil provádět propagandu v dolní čtvrti.

KONTROLNÍ CHÓR · Souhlasíme.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Mladý soudruh uznal, že oddělil cit od rozumu. Ale my jsme ho utěšovali a řekli jsme mu slova soudruha Lenina:

KONTROLNÍ CHÓR ·

Moudrý není, kdo nedělá chyby, nýbrž

Moudrý je, kdo je dokáže rychle odstranit.

4

Malé a velké bezpráví

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Založili jsme

první buňky v podnicích a vyškolili první funkcionáře, zřídili stranickou školu a učili je tajně tisknout zakázanou literaturu. Pak jsme získali vliv v textilních továrnách, a když snížili mzdy, vstoupila část dělníků do stávků. Poněvadž však druhá část pracovala dál, byla stávka ohrožena. Řekli jsme mladému soudruhovi: Postav se k továrním vratům a rozděluj tam letáky. Byl srozuměn. Opakujeme ten rozhovor.

TŘI AGITÁTOŘI · Selhal jsi u těch, co vlečou člun s rýží.

MLADÝ SOUDRUH · Ano.

TŘI AGITÁTOŘI · Poučil ses z toho?

MLADÝ SOUDRUH · Ano.

TŘI AGITÁTOŘI · Budeš se při rozdávání letáků držet líp?

MLADÝ SOUDRUH · Ano.

TŘI AGITÁTOŘI · Ukážeme teď chování mladého soudruha při rozdávání letáků.

Dva agitátoři představují textilní dělníky a jeden policistu.

DVA TEXTILNÍ DĚLNÍCI · Jsme dělníci v textilní továrně.

POLICISTA · Jsem policista a od vládnoucích dostávám chleba za to, že potlačuji nespokojenost.

KONTROLNÍ CHÓR ·

Pojď už, soudruhu, pojď! Riskuj

Groš, který už není grošem

Přístřeší, kam prší

A pracoviště, které zítra ztratíš!

Vyjdi do ulic! Bojuj!

Je pozdě čekat na zítřek!

Pomoz si sám tím, že pomůžeš nám:

nezapomeň, že existuje

Solidarita!

MLADÝ SOUDRUH ·

Dej v sázku, co máš, soudruhu!
Nemáš nic.

KONTROLNÍ CHÓR ·

Pojď už, soudruhu, před hlavně pušek
A trvej na své mzdě!
Víš-li, že nemáš co ztratit
Policistům pušky nepostačí!
Vyjdi do ulic! Bojuj!
Je pozdě čekat na zítřek!
Pomoz si sám tím, že pomůžeš nám:
nezapomeň, že existuje
Solidarita!

DVA TEXTILNÍ DĚLNÍCI · Jdeme záhy zrána do továrny. Naše mzdy byly sníženy, my však nevíme, co dělat, a pracujeme dále.

MLADÝ SOUDRUH *strčt jednomu leták, druhý se při tom nečinně zastaví* · Čti to a dej to dál. Až to přečteš, budeš vědět, co dělat. *První leták vezme a jde dál.*

POLICISTA *vezme prvému leták* · Kdo ti ten leták dal?

PRVNÍ · To nevím, kdosi šel kolem a podstrčil mi jej.

POLICISTA *přistoupí k druhému* · Tys mu dal leták. My od policie hledáme ty, co rozdávají takovéhle letáky.

DRUHÝ · Nikomu jsem nedal žádný leták.

MLADÝ SOUDRUH · Cožpak je to zločin, když se nevědomý poučí o své situaci?

POLICISTA · Ta vaše poučení vedou k strašlivým věcem. Když poučíte takovou továrnu, tak už nezná svého majitele. Tenhle malý leták je nebezpečnější než deset kanónů.

MLADÝ SOUDRUH · Copak tam stojí?

POLICISTA · To nevím. *Druhému*: Copak tam stojí?

DRUHÝ · Já ten leták neznám, nerozdával jsem jej.

MLADÝ SOUDRUH · Já vím, že to neudělal.

POLICISTA *mladému soudruhovi* · Dals mu ten leták ty?

MLADÝ SOUDRUH · Ne.

POLICISTA *druhému* · Tak jsi mu jej dal ty.

MLADÝ SOUDRUH *prvnímu* · Co se s ním stane?

PRVNÍ · Můžou ho uvrhnout do vězení.

MLADÝ SOUDRUH · Proč chceš, aby šel do vězení? Policajte, copak taky nejsi proletář?

POLICISTA *druhému* · Půjdeš se mnou. *Udeří ho po hlavě.*

MLADÝ SOUDRUH *mu v tom brání* · On to nebyl.

POLICISTA · Tak jsi to byl přece jen ty!

DRUHÝ · On to nebyl!

POLICISTA · Tak jste to byli oba dva.

PRVNÍ · Utíkej, člověče, utíkej, máš kapsu plnou letáků.

Policista srazí druhého k zemi.

MLADÝ SOUDRUH *ukáže na policistu, prvnímu* · Zabil nevinného, jsi svědek.

PRVNÍ *uchopí policistu* · Ty koupený pse.

Policista vytáhne revolver.

MLADÝ SOUDRUH *křičí* · Na pomoc, soudruzi! Na pomoc! Zabíjejí se tu nezúčastnění!

Mladý soudruh popadne policistu zezadu pod krkem, první dělník mu pomalu zkroutí ruku dozadu. Padne výstřel, policista je odzbrojen a ztloučen.

DRUHÝ *vstává prvnímu* · Teď jsme ztloukli policajta a nemůžem už do továrny a — *mladému soudruhovi* — ty jsi tím vinen.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · I musel se uchýlit do bezpečí, místo aby rozdával

letáky, neboť policejní dozor byl zesílen.

DISKUSE

KONTROLNÍ CHÓR · Ale cožpak není správné zabraňovat bezpráví, kdekoli se objeví?

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Zabránil malému bezpráví, ale velké bezpráví, stávkokazectví, pokračovalo.

KONTROLNÍ CHÓR · Jsme srozuměni.

5
Co je to vlastně člověk?

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Bojovali jsme denně se starými svazy, s beznadějí a porobou; učili jsme dělníky přeměňovat boj o lepší mzdu v boj o moc. Učili jsme je zacházení se zbraněmi a umění demonstrovat. Pak jsme slyšeli, že obchodníci jsou kvůli klům ve sporu s Angličany, kteří ovládali město. Abychom spor mezi vládnoucími využili pro ovládané, poslali jsme k nejbohatšímu z obchodníků mladého soudruha s dopisem.

V něm stálo: Ozbroj kulie! Mladému soudruhovi jsme řekli: Chovej se tak, abys dostal zbraně. Ale když přišlo na stůl jídlo, nemlčel. Ukážeme to.

Jeden agitátor jako obchodník.

KUPEC · Jsem obchodník. Očekávám od svazu kuliů dopis o společné akci proti Angličanům.

MLADÝ SOUDRUH · Zde je dopis od svazu kuliů.

OBCHODNÍK · Zvu tě, abys se mnou poobědval.

MLADÝ SOUDRUH · Je pro mne čest, že s vámi smím poobědvat.

OBCHODNÍK · Než nachystají jídlo, sdělím ti své mínění o kuliích. Prosím tě, sedni si sem.

MLADÝ SOUDRUH · Vaše mínění mě velice zajímá.

OBCHODNÍK · Proč dostávám všechno laciněji nežli jiní? A proč pro mne kuliové pracují skoro zadarmo?

MLADÝ SOUDRUH · To nevím.

OBCHODNÍK · Protože jsem moudrý muž. Vy jste také moudří lidé, neboť víte, jak od kuliů dostat platy.

MLADÝ SOUDRUH · To víme. — Hodláte ostatně kulie proti Angličanům ozbrojit?

OBCHODNÍK · Možná, možná. Víím, jak se s kulim zachází. Musíš mu dát jen tolik rýže, aby neumřel, jinak pro tebe nemůže pracovat. Je to správné?

MLADÝ SOUDRUH · Ano, to je správné.

OBCHODNÍK · Ale já říkám: Ne. Jestliže jsou kuliové lacinější než rýže, mohu si najmout nového. Je to správnější?

MLADÝ SOUDRUH · Ano, to je správnější. — Kdy ostatně pošlete první zbraně do dolní čtvrti?

OBCHODNÍK · Brzy, brzy. Měl bys vidět, jak kuliové, kteří nakládají moje kůže, v kantýně kupují moji rýži.

MLADÝ SOUDRUH · To bych měl.

OBCHODNÍK · Co myslíš, platím za tu práci hodně?

MLADÝ SOUDRUH · Ne, ale vaše rýže je drahá a práce musí být dobrá, ale vaše rýže je špatná.

OBCHODNÍK · Jste moudří lidé.

MLADÝ SOUDRUH · A kdy ozbrojíte kulie proti Angličanům?

OBCHODNÍK · Po obědě si prohlédneme skladiště zbraní. Nyní ti zazpívám svou oblíbenou píseň.

SONG O ZBOŽÍ

Rýže je na řece dole.
V horních provinciích potřebují lidé rýži.

Ponecháme-li rýži ve skladištích
Rýže pro ně se zdraží.
Tí, co vlečou člun s rýží, dostanou
pak ještě míň rýže
Rýže pak pro mne bude ještě
lacinější.

Co je to vlastně rýže?
Vím já, co je rýže?
Jak to vědět mám?
Nevím, co je rýže
Jen její cenu znám.

Zima se blíží, lidé potřebují šaty.
Proto je třeba skoupit bavlnu
A bavlnu dál neprodávat.
Až uhoří zima, šaty se zdraží.
Tkalcovny na bavlnu platí příliš
vysoké mzdy.

Je vůbec příliš mnoho bavlny.
Co je to vlastně bavlna?
Vím já, co je bavlna?
Jak to vědět mám!
Nevím, co je bavlna
Jen její cenu znám.

Takový člověk potřebuje hodně
žrádla
Tím se člověk podraží.
K přípravě žrádla je zapotřebí lidí.
Kuchaři uvaří jídlo laciněji, ale
Jedlci je podraží.
Je vůbec příliš málo lidí.
Co je to vlastně člověk?

Vím já, co je člověk?
Jak to vědět mám!
Nevím, co je člověk
Jen jeho cenu znám.

Mladému soudruhovi: A teď pojíme mou
dobrou rýži.

MLADÝ SOUDRUH *postavane* · Nemůžu s vámi jíst.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · To řekl a ani
posměch ani výhrůžky ho nepřiměly
k tomu, aby poobědval s tím, jímž
pohrdal, a obchodník ho vyhnal
a kuliové nebyli vyzbrojeni.

DISKUSE

KONTROLNÍ CHÓR · Ale cožpak ne-
ní správné stavět čest nade vše?
ČTYŘI AGITÁTOŘI · Není.
KONTROLNÍ CHÓR ·

ZMĚŇ SVĚT: MÁ TO ZAPOTŘEBÍ

S kým by si poctivý nesedl ke stolu
Aby pomohl právu?
Jaký že lék chutnal tak špatně
Umírajícímu?
Jaké podlosti by ses nedopustil, abys
Vymýtil podlost?
Kdybys konečně mohl změnit svět,
k čemu
By sis připadal příliš dobrý?
Kdo jsi?
Utop se ve špíně
Obejmi kata, ale
Změň svět: má to zapotřebí!
Vyprávějte dál!
Dlouho už vám nebude
naslouchat jako
Soudcové. Již
Jako žáci.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Sotva byl na
schodech, poznal mladý soudruh svou
chybu. Nechal nám na uváženou,
nemáme-li ho poslat přes hranici
zpátky. Viděli jsme jasně jeho chyby,
ale potřebovali jsme ho, neboť měl
mezi nezaměstnanými mnoho přívr-
ženců a velice nám v těch dnech po-
mohl uplést síť strany před hlavními
pušk podnikatelů.

6
Zrada

ČTYŘI AGITÁTOŘI · V tom týdnu
pronásledování neobyčejně vzrostlo.
Měli jsme jako úkryt už jen jedinou
místnost se sázcím strojem a s letáky.
Ale jednou ráno došlo ve městě k prud-
kým hladovým bouřím a také z rovin
došly zprávy o velkých nepokojích.
Když jsme večer třetího dne po ne-
bezpečném stíhání dorazili k našemu
útočišti, narazili jsme mezi dveřmi na
mladého soudruha. Před domem stály
na dešti pytle. Opakujeme rozhovor.

TŘI AGITÁTOŘI · Co jsou to za
pytle?
MLADÝ SOUDRUH · To jsou naše
propagandistické brožury.
TŘI AGITÁTOŘI · Co se s nimi má
stát?

MLADÝ SOUDRUH · Něco vám mu-
sím sdělit: mezi nezaměstnanými je
veliké vzrušení. Nový vůdce neza-
městnaných z horní čtvrti sem dnes
přišel a přesvědčoval mě, že musíme
ihned začít s akcí. Máme rozdávat
propagandistické brožury a jako zna-
mení, že povstání započalo, máme
obsadit radnici. Ví s určitostí, že rad-

nici nikdo nehlídá, takže ji může
obsadit hrstka lidí. A až bude radnice
naše, pak masy uvidí, že vláda je
slabá. Říká, že povstání může začít
dnes v noci, a já mu věřím.

TŘI AGITÁTOŘI · Vyjmenuj nám dů-
vody, proč je povstání možné.

MLADÝ SOUDRUH · Bída je větší
a větší a nepokoj ve městě vzrůstá.

TŘI AGITÁTOŘI · Nevědoucí začínají
poznávat svou situaci.

MLADÝ SOUDRUH · Nezaměstnaní
přijali naše učení.

TŘI AGITÁTOŘI · Utlačovaní se tříd-
ně uvědomují.

MLADÝ SOUDRUH · Nový vůdce ne-
zaměstnaných je ryzí socialista. Ve
svých revolučních požadavcích nezná
téměř mezí a vehemence jeho řeči je
strhující.

PRVNÍ AGITÁTOR · Má pod pravým
uchem jizvu?

MLADÝ SOUDRUH · Ano, vy ho
znáte?

PRVNÍ AGITÁTOR · Znáám ho. Je to
agent obchodníků.

MLADÝ SOUDRUH · Tomu nevěřím.

TŘI AGITÁTOŘI · A na cestě sem
jsme viděli vojáky s děly, jak se pohy-
bují směrem k radnici. Radnice je
past a ten nový vůdce nezaměstna-
ných je provokatér.

MLADÝ SOUDRUH · Ne, je neza-
městnaný a s nezaměstnanými cítí.
Nezaměstnaní už nemohou čekat a já
Taky už nemohu čekat
Chudáků je příliš mnoho.

TŘI AGITÁTOŘI · Ale bojovníků je
ještě příliš málo.

MLADÝ SOUDRUH · Jejich utrpení je
nesmírné.

TŘI AGITÁTOŘI · Nestačí trpět.

MLADÝ SOUDRUH · Vědí, že neštěstí nebudí jako na prsou lepra; že chudoba nepadá ze střech jako tašky, nýbrž že neštěstí a chudoba jsou lidská díla; vaří se pro ně nedostatek, ale jejich naříkání se hltá jako jídlo. Vědí všechno.

TŘI AGITÁTOŘI · Vědí, kolik pluků má vláda?

MLADÝ SOUDRUH · Ne.

TŘI AGITÁTOŘI · Tak to vědí málo. Kde máte zbraně?

MLADÝ SOUDRUH *ukáže dlaně* · Budeme bojovat pomocí nehtů a zubů.

TŘI AGITÁTOŘI · To nepostačí. Vidíš jen bídu nezaměstnaných, ale ne bídu pracujících. Vidíš jen město, ale ne rolníky z rovin. Vidíš vojáky jen jako utlačovatele a nikoli jako utlačující chudáky v uniformách. Jdi tedy k nezaměstnaným, odhal agenta obchodníků a jeho radu dobýt radnice, a přesvědč je, aby se dnes večer zúčastnili demonstrace dělníků z továren a my se pokusíme přesvědčit vojáky, stažené kolem radnice, aby v uniformách rovněž s námi demonstrovali.

MLADÝ SOUDRUH · Připomínal jsem nezaměstnaným, kolikrát na ně vojáci stříleli. Mám jim teď říkat, aby demonstrovali s vrahy?

TŘI AGITÁTOŘI · Ano, neboť vojáci by mohli poznat, že bylo špatné střílet na chudáky své vlastní třídy. Vzpomeň si přece na radu soudruha Lenina nepovažovat všechny rolníky za třídní nepřátele, nýbrž získat vesnickou chudinu za spolubojovníky.

MLADÝ SOUDRUH · A já se ptám: strpí klasici, aby bída čekala?

TŘI AGITÁTOŘI · Mluví o metodách,

kteří postihují bídu ve všech souvislostech.

MLADÝ SOUDRUH · Pak tedy klasici nejsou pro to, aby se každému chudákovi pomohlo ihned a okamžitě a především?

TŘI AGITÁTOŘI · Ne.

MLADÝ SOUDRUH · Pak jsou klasici na hovno a já je roztrhám; neboť člověk, živý člověk, řve a jeho bída boží všechny hráze nauky. Proto teď podniknu tu akci, nyní a ihned; neboť řvu a božím hráze nauky.

Roztrhá brožury.

TŘI AGITÁTOŘI ·

Netrhej je! Potřebujeme je Každou jednotlivou. Pohlédni přece na skutečnost!

Tvoje revoluce se provede rychle a potrvá jeden den

A zítra bude zardoušena.

Ale naše revoluce započne zítra Zvítězí a změní svět.

Tvá revoluce přestane, když přestaneš ty.

Až ty přestaneš

Naše revoluce půjde dál.

MLADÝ SOUDRUH · Poslouchejte, co vám říkám: svýma dvěma očima vidím, že bída čekat nemůže. Proto odporuji vašemu rozhodnutí. Ještě dnes v noci obsadím v čele nezaměstnaných radnici.

TŘI AGITÁTOŘI · My víme, že radnice je plná vojáků. Ale i kdyby nebyla hlídána, k čemu by nám byla ta radnice, když nádraží, telegrafní stanice a kasárny jsou v rukou vlády? Nepřesvědčils nás. Jdi tedy k nezaměstnaným a přesvědč je, že nesmějí udeřit sami. K tomu tě nyní vyzýváme jménem strany.

MLADÝ SOUDRUH ·

Ale kdo je vlastně strana?

Sídlí v domě plném telefonů?

Jsou její myšlenky tajné, její rozhodnutí neznámá?

Kdo je to?

TŘI AGITÁTOŘI ·

My jsme strana.

Ty a já a vy — my všichni.

V tvém obleku vězí, soudruhu, a myslí v tvé hlavě

Kde já bydlím, je její dům, a kde ty jsi napaden, tam ona bojuje.

Ukazuj nám cestu, po níž máme jít, a my

Po ní půjdeme jako ty, ale

Nechod bez nás tou správnou cestou

Bez nás je to ta

Nejfalšnější.

Neodlučuj se od nás!

My se můžeme mýlit a ty můžeš mít pravdu, tedy

Neodlučuj se od nás!

Že kratší cesta je lepší než dlouhá, nepopře nikdo.

Ale když ji člověk zná

A není s to nám ji ukázat, co je nám platná jeho moudrost?

Zůstaň moudře u nás!

Neodlučuj se od nás!

MLADÝ SOUDRUH · Protože mám pravdu, nemohu povolit. Svýma dvěma očima vidím, že bída čekat nemůže.

KONTROLNÍ CHÓR ·

CHVÁLA STRANY

Jedinec má dvě oči

Strana má oči tisíc.

Strana vidí sedm států

Jedinec jedno město.

Jedinec má svou chvíli

Ale strana má chvil mnoho.

Jedince lze zničit

Stranu však zničit nelze

Neboť je předvojem mas

A vede jejich boj

Metodami klasiků, které čerpají

Z poznání skutečnosti.

MLADÝ SOUDRUH · To všechno už neplatí; tváří v tvář boji zavrhuji vše, co platilo ještě včera, a dělám to, co je jediné lidské. Je tu akce. Stavím se v její čelo. Mé srdce tlouče pro revoluci. Tady je.

TŘI AGITÁTOŘI · Mlč!

MLADÝ SOUDRUH · Je tu útlak. A já jsem pro svobodu!

TŘI AGITÁTOŘI · Mlč! Zrazuješ nás.

MLADÝ SOUDRUH · Nemohu mlčet, protože mám pravdu.

TŘI AGITÁTOŘI · Ať máš pravdu nebo ne — když promluvíš, jsme ztraceni!

Mlč!

MLADÝ SOUDRUH ·

Viděl jsem příliš mnoho.

Déle už mlčet nebudu.

Načpak teď ještě mlčet?

Když nevědí, že mají přátele

Jakpak se mají pozveďnout?

Proto před ně předstoupím

Jako ten, kdo jsem, a řeknu, co je.

Sundá si masku a řve:

Přišli jsme, abychom vám pomohli.

Přicházíme z Moskvy.

Roztrhá masku.

ČTYŘI AGITÁTOŘI ·

A my jsme tam pohlédli a v šeru

Jsme viděli jeho nahou tvář
Lidskou, upřímnou, bezelstnou.
Roztrhal
Masku na kusy.
A z domů
Křičeli vykořisťovaní: Kdo tady ruší
Spánek zchvácených?
A jedno okno se otevřelo a jeden hlas
křičel:

Jsou tady cizinci! Chytněte štváče!
Tak jsme byli odhaleni!
A již jsme slyšeli, jak duní děla
Ve vnitřním městě a nevědoucí
pravili:
Teď nebo nikdy! A neozbrojení
křičeli:
Ven z domů!
On však nepřestával řvát
Na otevřené ulici
A my jsme ho srazili k zemi
Zvedli a spěšně jsme opustili město.

7
Útěk

KONTROLNÍ CHÓR ·

Opustili město!
Nepokoj ve městě vzrůstá
Vedení však prchá přes městské
hranice!
Vaše opatření!

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Vyčkejte!

Je snadné vědět, co je správné
Když jsme z dostřelu
Když máme času celé měsíce
My však
Jsme měli jen pět minut času a
Přemýšleli jsme před hlavními puškami.

Když jsme se na útěku dostali za
městem do blízkosti jam s vápnem,
zaslechli jsme za sebou pronásledova-

tele. Náš mladý soudruh slyšel, probí-
raje se ze mdlob, dunění děl ve směru
od radnice, uznal, co udělal, a řekl:
Naše věc je ztracena. My jsme však
řekli: Naše věc není ztracena, on však
byl poznán a nemůže uniknout. A na
řekách kotví připraveny dělové čluny
a pancéřové vlaky stojí na železnič-
ních náspech, aby zasáhly, kdyby tu
našli někoho z nás. Nesmí ho objevit.

KONTROLNÍ CHÓR ·

Ať kdekoli nás kdo potká.
Každý ví: Vládnoucí
Mají být zničeni!
A kanóny se rozburácí.

Kdekoli hladový
Sténá a brání se
Křičí jeho trýznitelé:
My jsme mu zaplatili
Aby sténal a se bránil

Na čele máme napsáno
Že jsme proti vykořisťování.
Na našem zatykači stojí: tihle
Se zastávají utlačovaných!

Kdo pomáhá zoufalým
Je považován za vyvrhele světa
My jsme vyvrhelové světa
Nikdo nás nesmí objevit.

KONTROLNÍ CHÓR ·

Vaše rozhodnutí!

8

Opatření

ČTYŘI AGITÁTOŘI ·

Rozhodli jsme se:

Musí zmizet, a to naprosto.
Neboť se musíme vrátit ke své práci
A nemůžeme ho vzít s sebou ani
zanechat zde
Musíme ho tedy zastřelit a hodit do
jámy s vápnem
Neboť vápno ho spálí.

KONTROLNÍ CHÓR ·

Žádné východisko jste nenašli?

ČTYŘI AGITÁTOŘI ·

Při nedostatku času jsme nenašli
žádné východisko.

Jako zvíře pomáhá zvířeti
Byli bychom i my rádi pomohli tomu,
jenž s námi

Bojoval za naši věc.

Zatímco pronásledovatelé se blížili
Pět minut jsme přemýšleli o nějaké
Lepší možnosti.

I vy nyní přemýšlejte
O nějaké lepší možnosti.

Pauza.

I rozhodli jsme, že teď
Uřízneme vlastní nohu od těla.

Zabít je strašlivé.

Ale nejenom jiné, i sebe zabjeme,
když je nezbytí

Protože pouze násilím se dá změnit
Tento usmrcující svět
Jak ví každý, kdo žije.

Řekli jsme: není nám dosud dopřáno
Nezabíjet. Jedině touto

Nezlomnou vůlí změnit svět,
zdůvodnili jsme

Toto opatření.

KONTROLNÍ CHÓR ·

Vyprávějte dál, naším soucítěním
Si můžete být jisti.
Nesnadné bylo udělat, co bylo
správné.

Nikoli vy jste nad ním vynesli ortel,
nýbrž

Skutečnost.

ČTYŘI AGITÁTOŘI · Zopakujeme
naš poslední rozhovor.

PRVNÍ AGITÁTOR · Zeptáme se ho,
je-li srozuměn, neboť byl odvážný
bojovník.

DRUHÝ AGITÁTOR · Ale i kdyby
nebyl srozuměn, musí zmizet, a to
naprosto.

PRVNÍ AGITÁTOR *mladému soudruhovi* ·
Kdyby tě chytli, zastřelí tě, a poně-
vadž by tě poznali, byla by naše práce
zrazena. Proto tě musíme zastřelit
a hodit do jámy s vápnem, aby tě
vápno spálilo. Ale ptáme se tě: víš
o nějakém východisku?

MLADÝ SOUDRUH · Ne.

TŘI AGITÁTOŘI · I ptáme se tě: jsi
srozuměn?

Pauza.

MLADÝ SOUDRUH · Ano. Vidím, že
jsem jednal vždycky falešně.

TŘI AGITÁTOŘI · Vždycky ne.

MLADÝ SOUDRUH · Já, jenž jsem
chtěl být tak velmi prospěšný, jsem jen
škodil.

TŘI AGITÁTOŘI · Nejenom.

MLADÝ SOUDRUH · Ale teď by bylo
lepší, kdybych tu nebyl.

TŘI AGITÁTOŘI · Ano. Chceš to udě-
lat sám?

MLADÝ SOUDRUH · Pomozte mi.

TŘI AGITÁTOŘI ·

Opři se hlavou o naše ruce.

Zavři oči.

MLADÝ SOUDRUH *aniž je ho vidět* ·

Řekl ještě: V zájmu komunismu
Srozuměn s postupem proletářských
mas

Všech zemí

Říkaje ano zrevolučnění světa.

3 VĚTY MLUVČÍHO PŘI VEŘEJNÉM PROVEDENÍ

Při veřejném provedení může člen kontrolního chóru říci tyto věty:

Str. 164, před: Předstupte! :

Zdravíme nyní čtyři agitátory, kteří pracovali v Mukdenu.

Str. 164, před: Přišli jsme jako agitátoři. . . :

Kdo byl ten soudruh, kterého jste zabili, a jaký byl?

Str. 164, po: Zopakujeme ten rozhovor :

Předehrejte nám tu událost s rozdělenými rolemi!

Str. 165, před: Ale práce v Mukdenu. . . :

Znal mladý soudruh nebezpečí ilegální práce?

Str. 167, před: Napřed jsme šli do dolního města :

Jak pracoval mladý soudruh?

Str. 169, před: Založili jsme prvně buňky. . . :

Poučil se soudruh ze své první chyby?

Str. 171, před: Bojovali jsme denně. . . :

Dávali jste soudruhovi i snadnější úkoly?

Str. 173, před: V tom týdnu. . . :

Ohrozil soudruh hnutí?

Str. 176, před: Rozhodli jsme se :

Rekněte nyní svoje opatření!

4 NÁCVIK „OPATŘENÍ“

Dramatické předvedení musí být prosté a střízlivé, zvláštní vzmach a zvláště „výrazuplné“ hraní jsou zbytečné. Herci musí pouze

OPATŘENÍ

ukazovat dočasné chování čtveřice, které nutno znát pro porozumění a posouzení případu. (Text tří agitátorů možno rozdělit.) Každý ze čtyř herců by měl dostat příležitost ukázat jedenkrát chování mladého soudruha, proto by měl každý herec hrát jednu ze čtyř hlavních scén s mladým soudruhem. Předvádějící (zpěváci a herci) mají za úkol učit učíce se. Poněvadž v Německu je půl miliónu dělnických zpěváků, je otázka, co se děje ve zpívajícím, přinejmenším stejně důležitá jako otázka, co se děje v naslouchajícím. Přesto by se bez znalosti abecedy dialektického materialismu neměly podnikat pokusy odvozovat z „Opatření“ recepty pro politické jednání. Pro některé etické pojmy, jako spravedlnost, svoboda, lidskost atd., které se v „Opatření“ objevují, platí, co říká Lenin o mravnosti: „Svoji mravnost odvozujeme ze zájmů proletářského třídního boje.“ (Svazek XXV německého vydání, str. 483.)

5 LENIN O UČENÍ

„Neexistuje dosud odpověď na nejdůležitější, nejpodstatnější otázku: Jak a co se máme učit? Zde však jde především o to, že zároveň s přetvářením staré kapitalistické společnosti nelze starými metodami provádět výcvik, výchovu a vzdělávání nových generací, které vybudují komunistickou společnost.“ (Reč na třetím všeruském sjezdu Komunistického svazu mládeže dne 2. října 1920. Svazek XXV německého vydání, str. 474.)

VÝJIMKA A PRAVIDLO

DIDAKTICKÁ HRA

Spolupracovníci: E. Burri, E. Hauptmannová

Osoby

Kupec

Vůdce první karavany

Kuli

Dva strážníci

Hostinský

Soudce

Žena kuliho

Vedoucí druhé karavany

Dva přísedící

HERCI · Dovíte se nyní o historii

Jedné cesty! Podnikli ji
Jeden vykořisťovatel a dva
vykořisťovaní.

Pozorně si všimněte chování těchto
lidí:

Chápejte je jako odcizené, byť ne
cizí,

Nevysvětlitelné, byť obvyklé
Nepochopitelné, byť je pravidlem.

I nejdrobnějšího, zdánlivě
jednoduchého děje

Všimněte si s nedůvěrou! Zkoumejte,
zdali je nutné

Zvláště to, co je běžné!

Prosíme vás výslovně: nechápejte to
Co se neustále přihází, jako přirozené!

Neboť nic nesmí být nazváno
přirozeným

V této době krvavých zmatků

Nañízených nepořádků, plánovitě
zvůle

A odlidštěného lidstva, aby nic
Nevypadalo jako nezměnitelné.

1

Běh o závod v poušti

Malá expedice spěchá pouští.

KUPEC svým průvodcům, vůdci karavany a kuli-
mu, který nese zavazadla · Pospěšte si,
lenochodi, ode dneška za dva dny
musíme být až ve stanici Han, poně-
vadž je totiž třeba získat stůj co stůj
jednodenní náskok. *Divákům:* Jsem
obchodník Karl Langmann a cestuji
do Urgy, abych vedl závěrečnou jedná-
ní o koncesi. Konkurenti mi jsou
v patách. Kdo tam dorazí první, tomu
sousto připadne. Chytrostí a energií
při zdolávání všech překážek a ne-

úprosností vůči personálu jsem až
dosud vykonal cestu téměř za polovi-
nu obvyklé doby. Bohužel dosáhli
i moji konkurenti stejného tempa.
Dívá se dalekohledem dozadu. Vidíte,
už nám jsou zase v patách! *Vůdci:*
Proč nosiče nepopoháněš? Najal jsem
tě, abys jej popoháněl, ale vy si za mé
peníze zřejmě chcete udělat pro-
cházku. Máš ponětí, co ta cesta stojí?
Ale vaše peníze to samozřejmě nejsou.
Jestli se ovšem pokoušíš o sabotáž, tak
tě v Urze na zprostředkovatelně práce
udám.

VŮDCE *nosiči* · Snaž se běžet rychleji.

KUPEC · Neříkáš to přiměřeným tónem,
nikdy to na pořádného vůdce nedo-
táhneš. Měl jsem si najmout dražšího.
Dohánějí nás stále nebezpečněji. Proč
tomu chlápku jednu nevrazíš! Ne-
jsem pro to, aby se lidi bili, ale tady
by to bylo na místě. Jestli nedorazím
první, jsem na mizině. Nevybral sis za
nosiče bratra? Přiznej se! Je to nějaký
příbuzný, proto ho nebiješ. Jako bych
vás neznal! Suroví jste přece dost.
Vraz mu jednu, nebo tě propustím!
Kvůli platu mě pak můžeš klidně
žalovat. Proboha, dohánějí nás!

KULI *vůdci* · Uhoď mě, ale ne moc. Jestli
se totiž mám dostat až do stanice Han,
musím šetřit síly.

Vůdce uhoď kuliho.

VOLÁNÍ ZEZADU · Hej! Vede tudy
cesta do Urgy? Počkejte na nás! Jsme
přátelé!

KUPEC *neodpoví a také se neohlédne* · Čert
aby vás vzal! Přidejte do kroku! Tři
dny své lidi popoháním, dva dny na-
dávkami, třetí den sliby. Jestli to
k něčemu bylo, ukáže se v Urze.
Konkurenti mi jsou pořád v patách,

ale já celou druhou noc pokračuji
v pochodu, a tak je konečně ztrácím
z očí a dosáhnu třetího dne stanice
Han. O den dříve než ostatní. *Zptvá:*
Nešel jsem spát — a proto teď mám
náskok.

Poháněl jsem — a proto jsem teď dál.
Jen slabý se opozdíl, silný však zvítězí.

2

Na konci velmi frekventované
silnice

KUPEC *před stanicí Han* · To je stanice
Han. Bohudík, dorazil jsem k ní o den
dříve než ostatní. Moji lidé jsou vy-
čerpáni. A navíc jsou na mě rozezlení.
Nemají pro rekordy porozumění. Ne-
jsou bojovníci. Je to nízká, přízemní
chamrad. Neodvažují se samozřejmě
reptat, je tu naštěstí ještě policie,
která dbá o pořádek.

DVA STRÁŽNÍCI *přistupují* · Všecko
v pořádku, pane? Jste se silnicí spoko-
jen? Spokojen s personálem?

KUPEC · Všecko v pořádku. Spotřeboval
jsem na cestu sem tři dny místo čtyř.
Silnice je svinská, ale když si něco
usmyslím, tak to prosadím. Jak vypa-
dá cesta, která vede z Hanu dál? Co
mě teď čeká?

STRÁŽNÍCI · Teď vás čeká liduprázdná
poušť Jahí, pane.

KUPEC · Sehnal by se tady policejní
doprovod?

STRÁŽNÍCI *na odchodu* · Ne, pane, jsme
poslední policejní hlídka, s níž se
setkáváte.

3

Vůdce je na stanici Han propuštěn

VŮDCE · Od chvíle, kdy jsme na silnici
před stanicí mluvili se strážníky, je
kupec jako vyměněný. Tón, kterým
až dosud k nám mluvil, se naprosto
změnil: je téměř přívětivý. S tempem
pochodu to nemá co dělat, vždyť ani
na téhle poslední stanici před pouští
Jahí se nám nedostalo dne odpočinku.
Nevím, jak mám tak vyčerpaného
nosiče dostat až do Urgy. Celkem mě
tahle obchodníková přívětivost dost
zneklidňuje. Obávám se, že má něco
za lubem. Bývá moc často zamyšlený.
A zřejmě co nová myšlenka, to nová
sprostárna. Ale ať si vyvzpomene co-
koli, musíme to s nosičem vydržet.
Jinak nám totiž nevyplatí mzdu nebo
nás pošle uprostřed pouště k čertu.

KUPEC *se přiblíží* · Tumáš tabák! A tady
papírky! Pro jediného čouda byste
přece skočili do ohně. Uděláte nevím
co, abyste dostali do plic trochu toho
smradu. Bohudík máme s sebou tabá-
ku dost. Vystačil by nám i na tři
cesty do Urgy.

VŮDCE *si vezme tabák, pro sebe* · Nám!

KUPEC · Posadme se, příteli. Proč si ne-
sedneš? Taková cesta lidi sblízuje.
Jestli ovšem nechceš, můžeš také
zůstat stát. Každý jak je zvyklý. Já si
obvykle s lidmi tvého druhu nesedám,
jako si ty nesedáš s nosičem. Svět je
přece jen vybudován na jakýchsi
rozdílech. Ale zakouřit si spolu mů-
žeme. No ne? *Směje se.* To se mi na
tobě líbí. I v tom je kus důstojnosti.
Tak tedy zase všecko sbal. A nezapo-
meň na vodu. V poušti se prý zřídka
narazí na díru s vodou. Ostatně jsem

tě chtěl varovat, přáteli. Všiml sis, jak se nosič po tobě díval, když jsi na něho poněkud tvrději dorážel? V jeho pohledu bylo něco, co nevěstilo nic dobrého. V příštích dnech si ho přitom budeš muset podat ještě docela jinak. Budeme totiž muset tempo ještě pokud možno zrychlit. A ten chlap je kůže líná. Oblast, do níž vkročíme, je pustá. Teprve v ní nám možná odhalí pravou tvář. Ba, jsi lepší člověk než on, vyděláváš víc a nepotřebuješ nic nosit. To stačí, aby tě nenáviděl. Uděláš dobře, když si ho budeš držet od těla. *Vůdce odchází otevřenými dveřmi do postranního dvora. Kupec zůstal sám. Divní lidé.*

Kupec zůstane mlčky sedět. Vůdce dozírá na nosiče při balení. Pak usedne a zapálí si. Když je kuli hotov, usedne rovněž a dostane od vůdce tabák a papírky. Pustí se s ním do řeči.

KULI · Kupec říkává, že se lidstvu prokazuje služba, když se ze země dobude nafta. Až se nafta ze země vydobude, pojedou prý tudy železnice a nastane blahobyť. Tvrdí, že tudy zaručeně železnice povede. Čím se pak budu žít?

VŮDCE · Buď klidný! To tak hned nebude. Slyšel jsem, že naftový pramen utají, jakmile na něj přijdou. A ten, kdo díru s naftou ucpe, dostane odměnu za to, že nikomu o ní neřekne. Proto obchodník tak pospíchá. Vůbec o naftu nestojí, chce jen odměnu za mlčení.

KULI · Tomu nerozumím.

VŮDCE · Tomu nerozumí nikdo.

KULI · Cesta pouští bude asi ještě horší než ta dosavadní. Jen aby mi to nohy vydržely.

VŮDCE · Neměj strach.

KULI · Nejsou tady lupiči?

VŮDCE · Budeme si muset dát pozor jen dnes, první den. V blízkosti stanice se vždycky potlouká různá chamrad.

KULI · A potom?

VŮDCE · Až budeme za řekou Mir, musíme se držet děr s vodou.

KULI · Ty tu cestu znáš?

VŮDCE · Zním.

Kupec zaslechl hovor. Stoupne si za dveře a naslouchá.

KULI · Je nesnadné přebrodit řeku Mir?

VŮDCE · V tuhle roční dobu většinou ne. Když se ale rozvodní, je prudká a životu nebezpečná.

KUPEC · Opravdu s nosičem mluví. S ním sedět může! S ním si zakouří!

KULI · Co se pak dá dělat?

VŮDCE · Často je nutné čekat až osm dní, než se člověk dostane bezpečně na druhou stranu.

KUPEC · Jen se podívejme! Ještě mu radí, aby si dal na čas a aby si ten svůj drahocenný život chránil! Je to nebezpečný chlap. Bude mu zaručeně nadržovat. Vůbec není z těch, co dokážou jednat rázně. Pokud není dokonce schopen ještě něčeho horšího. Koneckonců jsou ode dneška dva proti jednomu. A přinejmenším se bude zřejmě bát ostřeji zakročit proti tomu, koho má pod komandem. Zvláště teď, když je kraj pustší a pustší. Musím se toho chlapa rozhodně zbavit. *Zajde za nimi. Prikázal jsem ti, abys zkontroloval, jestli je všecko pořádně sbaleno. Podívám se, jak mé příkazy plníš. Trhne tak prudce popruhem, že praskne. Tomu se říká řádně sbaleno? Jak se přetrhne popruh, znamená to den zdržení. Ale o to ti*

přece jde. Chceš, abychom měli zdržení.

VŮDCE · O žádné zdržení mi nejde. A popruh se nepřetrhne, dokud se jím tak prudce netrhne.

KUPEC · Cože, ty dokonce ještě odmlováš? Přetrhl se popruh, nebo nepřetrhl? Opovaž se mi tvrdit do očí, že se nepřetrhl! A vůbec: jsi nespolehlivý. Udělal jsem chybu, když jsem s tebou jednal slušně. Nesvědčí vám to, Nemohu potřebovat vůdce, který si u podřízených nedokáže zjednat respekt. Hodíš se podle všeho spíš za nosiče než za vůdce. Mám dokonce důvodné podezření, že personál poštváš.

VŮDCE · Jak jste na to přišel?

KUPEC · To bys rád věděl! Propouštím tě!

VŮDCE · Nemůžete mě přeci propustit v půli cesty.

KUPEC · Buď rád, že tě navíc v Urze neudám u zprostředkovatelný práce. Tumaš mzdu, která ti za cestu až sem přísluší. *Zavolá hostinského a ten přichází. Jste svědek; vyplatil jsem ho. Vůdci: Říkám ti rovnou, že uděláš nejlíp, když se v Urze už ani neukážeš. Změř si ho od hlavy k patě. Nikdy to nikam nepřivedeš. Zajde s hostinským do druhé místnosti. Vyrazím okamžitě. Jestli se mi něco stane, jste svědek, že jsem tady s tím mužem — ukáže na kuliho ve vedlejší místnosti — dnes odtud vyrazil sám. Hostinský posunky naznačí, že mu nerozumí.*

KUPEC *zaraženě* · Nerozumí mi. Nebude tu tedy nikdo, kdo by mohl povědět, kam jsem šel. A nejhorší je, že si to ti chlapi uvědomují.

Usedne a píše dopis.

VŮDCE *kulimu* · Udělal jsem chybu, že jsem si k tobě sedl. Měj se na pozoru, je to špatný člověk. *Dá mu svou láhev s vodou. Nech si tu láhev jako rezervu, schovej ji. Kdybyste zabloudili — jakpak sám najdeš cestu? — zaručeně ti tu tvou láhev sebere. Vysvětlím ti, kudy půjdeš.*

KULI · Raději ne. Nesmí slyšet, že se mnou mluvíš. A jestli vyžene mě, jsem ztracen. Mně nemusí zaplatit vůbec, poněvadž nejsem v odborech jako ty. Já si musím dát líbit všecko.

KUPEC *hostinskému* · Tenhle dopis odevzdejte těm, co sem dorazí zítra a míří rovněž do Urgy. Vydám se s nosičem na další cestu sám.

HOSTINSKÝ *kývne a vezme dopis* · Nosič přece nezná cestu.

KUPEC *pro sebe* · Tak přece jen mi rozumí! Prve mi prostě rozumět nechtěl! Vyzná se v tlačeni. Nechce se mu v takových věcech dělat svědka. *Hostinskému stroze: Vložte mému nosiči, jak se dostaneme do Urgy.*

Hostinský vyjde a vysvětluje kulimu cestu do Urgy. Kuli několikrát horlivě přikývne.

KUPEC · Vidím, že to nepůjde bez boje. *Vytáhne revolver a vyčistí jej. Přitom si zpívá.*

Nemocný země, zdravý se bije dál.
Proč by země měla vydávat naftu?
Proč by se kuli měl jen tak pachtit
s mým rancem?

O naftu musí být boj
Boj se zemí jako boj s kulim
A v tomto boji platí:
Nemocný země, zdravý se bije dál.

Vstoupí do druhého dvora přichystán na cestu. Znáš teď cestu?

KULI · Ano, pane,
KUPEC · Tak vyrazíme!

Obchodník s kuliím vyjde. Hostinský a vůdce se za nimi dtávají.

VŮDCE · Nevím, jestli to kamarád opravdu pochopil. Zdá se mi, že to pochopil příliš rychle.

4
Rozhovor v nebezpečné krajině

KULI *zpívá* ·

Já kráčím do města Urgy
Jdu a jdu a jdu do města Urgy
Lupiči mě neodradí před Urgou
V městě Urze dostanu jídlo a mzdu.

KUPEC · Jak je ten kuli bezstarostný! Jsme v místech, kde se obvykle slézá všelijaká verbež. A on si zpívá! *Kulimu*: Ten vůdce se mi nikdy moc nezdál. Hned byl hrubý, hned zase podlízavý. Nebyl to poctivý člověk.

KULI · Ano, pane. *Zpívá dál*:
Cesty jsou neschůdné směrem k Urze
Doufejme, že mé nohy vydrží až k Urze
Utrpení je nezměrné až k Urze
Ale tam v Urze čeká mě oddych a mzda.

KUPEC · Proč vlastně zpíváš a jsi tak veselý, příteli? Ty se lupičů nebojíš? Říkáš si zřejmě, že to, co by ti mohli vzít, stejně tvoje není, poněvadž všechno, o co bys mohl přijít, náleží mně.

KULI *zpívá* ·
I moje žena mě čeká tam v Urze

I můj malý synek mě čeká tam
v Urze

I ...

KUPEC *jej přeruší* · To tvoje zpívání se mi nelíbí. Není proč zpívat. Musí tě přece být slyšet až v Urze. Přímou nějakou tu sebranku svým prozpěvováním přivoláš. Zítřka si zase zpívej podle libosti!

KULI · Ano, pane.

KUPEC, *který kráčí před ním* · Nebránil by se ani chvíli, kdyby mu brali věci. Co by asi udělal? Bylo by jeho povinností, aby v nebezpečí nakládal s mými věcmi stejně, jako kdyby patřily jemu. Ale to by nikdy neudělal. Patří k nízké rase. Ani nic neříká. Takoví bývají nejhorší. Ale copak do něho vidím? Copak vím, co má za lubem? Směje se, ačkoli není čemu se smát. Čemu se tedy směje? A proč mě například nechává jít před sebou? Cestu přece zná on! Kam mě vůbec vede? *Ohlédne se a vidí, jak kuli šátkem za sebou zahlazuje v písku stopy*. Copak to děláš?

KULI · Zahlazuju naše stopy, pane.

KUPEC · A proč?

KULI · Kvůli lupičům!

KUPEC · Tak, kvůli lupičům. Já ale chci, aby bylo vidět, kam jsi mě vedl. Kam mě vůbec vedeš? Jdi napřed! *Jdou mlčky dál. Obchodník pro sebe*: V tomhle písku jsou stopy opravdu náramně zřetelně znát. Bylo by vlastně dobře, kdyby je zahlazoval.

5
U dravé řeky

KULI · Šli jsme úplně správně, pane. To před námi je řeka Mir. V tuhle roční dobu obvykle není těžké ji přebrodit. Ale jakmile se rozvodní, bývá dravá a životu nebezpečná. A teď je rozvodněná.

KUPEC · Musíme se dostat na druhou stranu.

KULI · Trvá to někdy celý týden, než se člověk bez riskování dostane na druhý břeh. Teď to je životu nebezpečné.

KUPEC · To se uvidí. Nemůžeme se zdržet ani den.

KULI · Musíme tedy najít brod nebo člun.

KUPEC · To by nám zabralo příliš času.

KULI · Neumím pořádně plavat.

KUPEC · Řeka není zvlášť rozvodněná.

KULI *do ní vnoří klacek* · Voda by mi sahala nad hlavu.

KUPEC · Jak jednou budeš ve vodě, poplaveš. Poněvadž budeš muset. Dej na mě, tomu nemůžeš rozumět. Proč musíme do Urgy? Copak nechápeš, hlupáku, že se lidstvu prokazuje služba, když se zemi vyrve nafta? Až z půdy vyprýští, pojedou tudy vlaky a nastane blahobyť. Bude dost chleba a šatstva a bůhvíčeho ještě. A kdo tohle všechno způsobí? My. Všecko závisí od naší cesty. Uvědom si, že oči celé země jsou vlastně upřeny na tebe, nepatrného človíčka. A ty se rozmýšlíš, jestli máš dostát své povinnosti?

KULI *slovům poníženě přikyvoval* · Neumím pořádně plavat.

KUPEC · Copak já život neriskuju? *Kuli poníženě kývne*. Nechápu tě. Nezáleží ti na tom, abychom se dostali do Urgy

co nejdříve, poněvadž sleduješ jen své nízké zjištěné zájmy. Naopak, chceš tam dorazit co nejpozději. Poněvadž tě platím za počet dnů! Cesta sama o sobě tě tedy nezajímá, jedině mzda.

KULI *stane na břehu a otálí* · Co mám dělat?

Zptává:

Zde je řeka.

Plavat přes ni je nebezpečné.
Na jejím břehu stojí dva muži
Ten první ji přeplave, ten druhý váhá.
Je snad ten první smělý
Ten druhý snad zbabělý?
Na druhém břehu má
Ten první svůj obchod.

Z nebezpečí vyleze
Celý zadýchaný na dobytý břeh
Stoupne si na svou půdu
A rádně se nají.
Ale ten druhý půjde z nebezpečí
Zchváceně v Nic.
Zesláblého zas jen čeká nebezpečí.
Jsou oba stateční?
Či jsou oba moudří?
Dva lidé přemohou řeku, ale
Vítěz bude jen jeden.

My — a já a ty
To je dost rozdílné.
My vyhrájeme boj

A ty mě přemůžeš.
Dovol, abych si aspoň půl dne odpočal. Jsem unaven, náklad je těžký.
Po odpočinku bych se možná na druhou stranu dostal.

KUPEC · Znáš lepší prostředek. Přitisknu ti revolver pod lopatky. Takhle se zaručeně na druhou stranu dostaneš.
Strká ho před sebou. Pro sebe: Peníze ve

mně vyvolávají strach z lupičů a dávají mi zapomenout na řeku. *Zpívá:*

Tak přemáhá člověk
Pouště i prudký říční proud
Přemáhá sebe sama, člověka
A těží užitečnou naftu.

6

Nocování

Večer se kuli, který má zlomenou ruku, snaží postavit stan. Kupec sedí a přihlíží.

KUPEC · Řekl jsem ti přece, že dneska stan stavět nemusíš, když sis zlomil ruku, jak jsme přecházeli řeku. *Kuli mlčky staví dál.* Kdybych tě byl z vody nevytáhl, tak ses utopil. *Kuli staví dál.* I když jsem tu nehodu nezavinil — pařez mohl stejně dobře zranit mě — stala se ti na cestě se mnou. Mám u sebe jen málo peněz, ale v Urze je filiálka mé banky, tam ti nějaké dám.

KULI · Ano, pane.

KUPEC · Skrovná odpověď. Každým pohledem dává najevo, že mou vinou utrpěl škodu. Tihle kuliové jsou zá-ludná spřež! *Kulimu:* Můžeš si jít lehnout. *Odejde a usedne stranou.* Zaručeně si z nehody nedělá tolik co já. Copak téhle verbeži nějak zvlášť na tom záleží, jestli má údy v pořádku nebo pochroumané? Někdo takový je spokojen, když má okraj misky na dosah. Neduživí od narození už o sebe nedbají. Jako někdo zahazuje, co se mu nezdařilo, zahazují tihle nevydařenci sami sebe! Bojuje jedině, kdo se vydařil. *Zpívá:*

Nemocný zemře, zdravý se bije dál

A je dobře tak.

Silný se dočkal posil, slabý se zatím vzdal

A je dobře tak.

Padajícího kopni, jen žádný strach
Vždyť je dobře tak.

Šťastný vítěz k jídlu si sedá po bitvách
Je dobře tak.

Kuchaři nevaří padlým, to by byl
krach —

A dobře jim tak.

A Pán všeho světa stvořil pány
i se sluhy

A dobře bylo tak.

Kdo žije slušně, je slušný, kdo žije
špatně, je zlý —

A je dobře tak.

Kuli přistoupil. Kupec ho spatří a vyleká se.
Naslouchal! Stůj! Okamžitě se zastav!
Co chceš?

KULI · Stan je hotov, pane.

KUPEC · Co se tak plížíš nocí? Nemám to rád. Chci slyšet kroky, když někdo jde. A chci mu také vidět do očí, když s ním mluvím. Ulehni a příliš se o mě nestarej. *Kuli se vrací.* Stůj! Vlez do stanu! Já tu zůstanu sedět, jsem zvyklý na čerstvý vzduch. *Kuli vlez do stanu.* Rád bych věděl, co z té písně zaslechl. *Zámka.* Co teď asi dělá? Pořád něco kutí.

Je vidět, jak si kuli pečlivě chystá nocleh.

KULI · Doufejme, že si toho nevšimne.

Jednou rukou se tráva špatně řeže.

KUPEC · Hlupák každý, kdo se nemá na pozor. Důvěřivost je hloupost. Ten člověk utrpěl mou vinou škodu, možná pro celý život. Bylo by od něho jen správné, kdyby mi to oplatil. A spící silák není silnější než spící slaboch. Proč jen člověk musí spát?

Bylo by samozřejmě příjemnější sedět ve stanu; tady venku jde o zdraví. Jenže žádná nemoc se nebezpečností nevyrovná nebezpečnosti člověka. Za málo peněz jde ten chlap se mnou, jenž mám peněz hodně. Ale cesta je pro nás oba stejně svízelná. Když se ho zmocňovala únava, byl bit. Když si vůdce k němu sedl, byl vůdce propuštěn. Když zahlazoval v písku naše stopy — snad opravdu kvůli lupičům — setkal se s nedůvěrou. Když u řeky dával najevo strach, ukázal jsem mu revolver. Jak mohu s takovým člověkem sdílet stan? Nikdo mi přece nenamluví, že si tohle všechno dá líbit. Rád bych věděl, jaké tam uvnitř teď sprádá plány! *Je vidět, jak kuli pokojně uléhá k spánku.* Byl bych blázen, kdybych šel do stanu.

7

Rozdělená voda

a

KUPEC · Proč se zastavuješ?

KULI · Cesta tady končí, pane.

KUPEC · No a?

KULI · Jestli mě chceš uhodit, tak ne do nemocné paže, pane. Nevím kudy dál.

KUPEC · Ten člověk na stanici ti přece cestu vysvětlil.

KULI · Ano, pane.

KUPEC · Když jsem se tě ptal, jestli jsi mu rozuměl, přisvědčil jsi.

KULI · Ano, pane.

KUPEC · A tys mu neporozuměl?

KULI · Ne, pane!

KUPEC · Proč jsi tedy přisvědčil?

KULI · Měl jsem strach, že mě vyženeš.

Vím jedině, že se máme držet děr s vodou.

KUPEC · Drž se tedy děr s vodou.

KULI · Když já ale nevím, kde jsou.

KUPEC · Hni se! A nebalamuť mě! Vím přece, žeš tudy už nejednou šel. *Pokračují v cestě.*

KULI · Nebylo by lépe, kdybychom počkali na ty za námi?

KUPEC · Ne.

Jdou dál.

b

KUPEC · Kam vlastně běžíš? Míříme teď přece k severu. Východ je tamhle. *Kuli pokračuje východním směrem.* Stůj! Co tě napadá? *Kuli se zastaví, na pána však nepohlédne.* Pročpak se mi nediváš do očí?

KULI · Já myslel, že východ je tam.

KUPEC · No počkej, chlape! Já tě naučím, jak mě máš vést! *Uhodí ho.* Víš teď, kde je východ?

KULI *vzkřikne* · Ne do ruky!

KUPEC · Kde je východ?

KULI · Tam.

KUPEC · A kde jsou ty díry s vodou?

KULI · Tam.

KUPEC *pln zuřivosti* · Tam? Šel jsi však tamhle!

KULI · Ne, pane.

KUPEC · Tak tys nešel tamhle? Šel jsi tamhle? *Uhodí ho znovu.*

KULI · Ano, pane.

KUPEC · Kde jsou ty díry s vodou? *Kuli mlčí.* *Kupec zdánlivě klidně:* Řekl jsi přece právě, že víš, kde jsou ty díry s vodou. Víš to? *Kuli mlčí.* *Kupec ho uhodí.* Víš to?

KULI · Ano.

KUPEC *ho uhodí* · Víš to?

KULI · Ne.
KUPEC · Dej sem svou láhev s vodou. *Kuli mu ji dá. Poněvadž jsi mě špatně vedl, mohl bych teď klidně prohlásit, že všechna voda patří mně. Já to však neudělám: rozdělím se o vodu s tebou. Lokni si a pak zase maž! Pro sebe: Zapomněl jsem se; v téhle situaci jsem ho bít neměl.*
Pokračuj v cestě.

c

KUPEC · Tady jsme už byli. To jsou naše stopy.

KULI · Když jsme byli tady, nemohli jsme se ještě zvlášt' odchýlit od správné cesty.

KUPEC · Postav stan. Naše láhev je prázdná. V mé láhvi nic není. *Kupec usedne, zatímco kuli staví stan. Kupec se skrytě napije ze své láhve. Pro sebe: Nesmí poznat, že mám ještě co pít: Zabil by mě, jestli mu to v palici jen trochu myslí. Jakmile se ke mně přiblíží, střelím. Vytáhne revolver a položí si jej do klína. Kdybychom se jen znovu dostali k té poslední díře s vodou! Už se mi stahuje hrdlo. Jak dlouho člověk asi bez vody vydrží?*

KULI · Musím mu dát láhev, kterou jsem na stanici dostal od vůdce. Kdyby nás našli a já ještě žil, zatímco on by byl polomrtvý, tak by se mnou zatraceně zatočili.

Vezme láhev a zajde k němu. Kupec jej náhle spatří před sebou a neví, zda ho kuli viděl pít či ne. Kuli ho pít neviděl. Mlčky mu podává láhev. Kupec se však domnívá, že má v ruce jeden z velkých kamenů, na něž narazili cestou, a že jej chce ve hněvu zabit. Hlasitě vykřikne.

KUPEC · Zahod' ten kámen! *Ranou z revolveru skolt' kuliho, který mu bezelstně dál nabízel láhev. Tak přece jen! Tak, ty bestie. Teď máš pokoj.*

8

Píseň o soudech

Zpívají herci, zatímco představují jeviště pro soudní scénu.

Za lupičskými hordami
Táhnou soudcové.
Když nevinný byl zabit
Stanou soudcové nad ním a ještě ho
zatratí.

Tak právo zabitého
Stínají nad hrobem.

Ach, rozsudky soudu
Jsou jako stíny jatečních nožů.
Nad všechny síly jsou přece nože!
Nač soud
Vůbec potřebuje ortel?

Viz ten let. Kam letí ta hejna supů?
Zahnala je vyprahlá pustina —
Ale soudní dvory jim poskytnou
potravu.

Tam prchají vrazi. A kdo je stíhá
Je tam v bezpečí. Tamtéž
Schovává zloděj vše to, co nakradl
a co zabalil
Do stránec s textem zákoníku.

9

Soud

Vůdce a žena zabitého již usedli v soudní síni.

VŮDCE *ženě* · Vy jste žena toho zabitého? Jsem vůdce, který vašeho muže najal. Slyšel jsem, že v tomhle procesu žádáte potrestání kupce a náhradu škody. Vypravil jsem se okamžitě sem, poněvadž mohu dokázat, že váš muž byl zabit nevinně. Mám doklad o tom tady v kapse.

HOSTINSKÝ *vůdci* · Slyším, že máš v kapse nějaký doklad. Radím ti, ponech ho tam.

VŮDCE · Má snad kuliho žena vyjít naprázdno?

HOSTINSKÝ · Chceš se dostat na černou listinu?

VŮDCE · Uvážím tvou radu.
Soud zaujme místa, rovněž obžalovaný kupec, druhá karavana a hostinský.

SOUDCE · Zahajují líčení. Slovo má žena zabitého.

ŽENA · Můj muž nesl tomuto pánovi zavazadla pouští Jahí. Krátce před závěrem cesty ho pán zastřelil. Žádám, aby byl vrah potrestán, i když se tím mému muži život nevrátí.

SOUDCE · Mimoto žádáte náhradu škody.
ŽENA · Ano, poněvadž jsme se synkem ztratili živitele.

SOUDCE *ženě* · Vždyť vám to nevyčítám. To, že nárokujete hmotné odškodnění, přece není hanba. *Druhé karavaně* · Za expedicí kupce Karla Langmanna šla výprava, ke které se též přidal propuštěný vůdce první nešťastné expedice. Sotva mli od cesty našli její pozůstatky. Co jste viděli, když jste přišli blíž?

VŮDCE DRUHÉ KARAVANY · Kupec měl už jen docela málo vody v láhvi a jeho nosič ležel v písku zastřelený.

SOUDCE *kupci* · Zastřelil jste toho muže?

KUPEC · Ano. Nečekaně na mě zaútočil.
SOUDCE · Jakým způsobem na vás zaútočil?

KUPEC · Chtěl mě zákeřně zabít kamenem.

SOUDCE · Dovedete si jeho útok vysvětlit?

KUPEC · Ne.
SOUDCE · Hodně jste své lidi poháněl?

KUPEC · Ne.
SOUDCE · Je tu propuštěný vůdce, který se zúčastnil první části cesty?

VŮDCE · Ano.
SOUDCE · Vyjádřete se k tomu.

VŮDCE · Pokud mi bylo známo, šlo kupci o to, aby byl kvůli koncesi co nejdřív v Urze.

SOUDCE *vůdci druhé karavany* · Měl jste dojem, že expedice před vámi neobyčejně spěchá?

VŮDCE DRUHÉ KARAVANY · Ne, neobyčejně ne. Měli celodenní náskok a ten si udržovali.

SOUDCE *kupci* · Za tím účelem jste přece musel nosiče popohánět.

KUPEC · Vůbec ne. To byla starost vůdce.

SOUDCE *vůdci* · Neměl vás obžalovaný výslovně k tomu, abyste nosiče popoháněl?

VŮDCE · Nepopoháněl jsem ho víc než je zvykem, spíš méně.

SOUDCE · Proč jste byl propuštěn?

VŮDCE · Poněvadž jsem se podle kupcova mínění choval k nosiči příliš přátelsky.

SOUDCE · A to jste neměl? Nabyl jste dojmu, že onen kuli, ke kterému jste se tedy přátelsky nesměl chovat, byl člověk vzpurný?

VŮDCE · Ne, dal si líbit všechno, poněvadž — jak říkal — měl strach, že ztratí práci. Nebyl odborově organizován.

SOUDCE · Musel tedy snášet hodně? Odpovězte. A nerozmýšlejte si po-

každé tak dlouho odpověď! Pravda vyjde stejně najevo.

VŮDCE · Šel jsem s nimi jen do stanice Han.

HOSTINSKÝ *pro sebe* · Správně odpoví dáš, vůdce!

SOUDCE *kupci* · Stalo se pak něco, co by dovedlo útok kuliho vysvětlit?

KUPEC · Ne, z mé strany nic.

SOUDCE · Poslyšte, nesnažte se vypadat nevinnější než jste. Takhle se přece z toho nedostanete, člověče. Když jste se svým kulim nakládal jako v rukavičkách, čím si pak kuliho hněv vyložíte? Oprávněnost vaší sebeobranu prokážete přece jedině tím, že prokážete také oprávněnost jeho hněvu. Trochu uvažujte!

KUPEC · Musím se k něčemu přiznat. Jednou jsem ho uhodil.

SOUDCE · Aha. A vy se domníváte, že z toho jediného udeření mohl v kulihoi vzklíčit takový hněv?

KUPEC · Ne. Ale napráhl jsem přece na něho revolver, když se mu nechtělo přes řeku. A když se jí brodil, zlomil si navíc ruku. I to jsem zavinil.

SOUDCE *s úsměvem* · Podle mínění kuliho.

KUPEC *rovněž s úsměvem* · Samozřejmě. Ve skutečnosti jsem ho ovšem z řeky vytáhl.

SOUDCE · Když jste vůdce propustil, zaval jste tedy kulimu příčinu k nenávisti. A co předtím? *Vůdci důrazně*: Přiznejte přeci, že ten člověk kupce nenáviděl. Když se to uváží, jde vlastně o samozřejmost. Je přece pochopitelné, že někdo, kdo je špatně placen, kdo je násilím hnán do nebezpečí a kdo dokonce pro prospěch kohosi druhého utrpí újmu na zdraví a riskuje téměř pro nic za nic život,

musí nutně toho druhého nenávidět.

VŮDCE · Není pravda, že ho nenáviděl.

SOUDCE · Vyslechněme teď hostinského ze stanice Han. Možná že nám poví něco, z čeho by se dalo usoudit na kupcův vztah k jeho personálu. *Hostinskému*: Jak zacházel kupec se svými lidmi?

HOSTINSKÝ · Dobře.

SOUDCE · Mám ty lidi tady poslat ven? Domníváte se, že by vaší živnosti uškodilo, kdybyste řekl pravdu?

HOSTINSKÝ · Ne, v tomhle případě není třeba.

SOUDCE · Jak chcete.

HOSTINSKÝ · Dal vůdci dokonce tabák a vyplatil mu bez řečí celou mzdu. A také s kulim zacházel slušně.

SOUDCE · Vaše stanice je poslední policejní stanicí na té cestě?

HOSTINSKÝ · Ano, za ní se rozprostírá liduprázdná poušť Jahí.

SOUDCE · Ach tak! Obchodníková vlídnost byla tedy dána spíš okolnostmi a neměla asi také dlouhé trvání. Šlo jaksijen o něco jako vlídnost taktickou. Vždyť si i naši důstojníci ve válce dávali záležet na tom, aby se chovali k mužstvu tím lidštěji, čím byla fronta blíž. Taková vlídnost ovšem nic neříká.

KUPEC · Při chůzi si například pořád pozpěvoval. Ale od chvíle, kdy jsem mu pohrozil revolverem, abych ho dostal přes řeku, jsem ho už zpívat neslyšel.

SOUDCE · Byl tedy velmi zahořklý. Což je pochopitelné. Musím znovu připomenout válečné zkušenosti. I ve válce člověk chápal, proč prostí lidé nám oficírům říkali: Ba, vy vedete

svou válku, ale my vedeme tu vaši. A tak si mohl také kuli říct: Ty kupče si jdeš za svým obchodem, ale já jdu za obchodem tvým!

KUPEC · Musím se ještě k něčemu přiznat. Když jsme zabloudili, rozdělil jsem se s ním o láhev vody, ale tu druhou jsem chtěl vypít sám.

SOUDCE · Viděl vás snad při pití?

KUPEC · To jsem předpokládal, když ke mně přistoupil s tím kamenem v ruce. Věděl jsem, že mě nenávidí. Když jsme došli do toho liduprázdného kraje, byl jsem ve dne v noci ve střehu. Musel jsem být připraven na to, že se při první příležitosti po mně vrhne. Kdybych ho nebyl zabil já, byl by on zabil mě.

ŽENA · Chtěla bych něco poznamenat. Je vyloučeno, aby ho byl ohrožoval. Ještě nikdy nikoho neohrožoval.

VŮDCE · Buďte klidná, mám doklad o jeho nevině v kapse.

SOUDCE · Našel se kámen, kterým vás kuli ohrožoval?

VŮDCE DRUHÉ KARAVANY · Tenhle člověk — *ukáže na vůdce* — jej vzal mrtvému z ruky. *Vůdce ukáže láhev*.

SOUDCE · Je tohle onen kámen? Poznáváte jej?

KUPEC · Ano, je to on.

VŮDCE · Tak se dívej, co v tom kameni je. *Vylíže vodu*.

PRVNÍ PŘÍSEDÍCÍ · Není to kámen, ale láhev na vodu. Podával vám vodu.

DRUHÝ PŘÍSEDÍCÍ · Teď to vypadá na to, že ho ani zabít nechtěl.

VŮDCE *obejme vdovu zabitého* · Vidíš, mohl jsem to dokázat: byl neviný. Výjimečně jsem to mohl dokázat. Když vyrazil z poslední stanice, tak jsem mu

totiž tuhle láhev dal. Hostinský to dosvědčí. Je to má láhev.

HOSTINSKÝ *pro sebe* · Hlupák! Teď na to doplatí i on.

SOUDCE · To nemůže být pravda. *Kupci*: Prý vám dával pít!

KUPEC · Musel to být kámen.

SOUDCE · Ne, nebyl to kámen. Vždyť vidíte, že to byla láhev s vodou.

KUPEC · Nemohl jsem však předpokládat, že jde o láhev. Ten člověk neměl proč mi dávat vodu. Nebyli jsme přátelé.

VŮDCE · Ale on mu přesto napít dával.

SOUDCE · Ale proč? Proč?

VŮDCE · Protože se asi domníval, že kupec má žízeň. *Soudcové se na sebe usmívají*. Prostě z lidskosti! *Soudcové se opět usmějí*. Nebo z hlouposti. Já si totiž myslím, že proti kupci vůbec nic neměl.

KUPEC · Pak tedy musel být hodně hloupý. Ten člověk utrpěl mou vinou škodu, možná pro celý život. Zlomil si ruku! Bylo by tedy jedině správné, aby mi to oplatil.

VŮDCE · To by bylo.

KUPEC · Ten muž šel za málo peněz se mnou, jenž jsem měl peněz hodně. Ale cesta byla pro nás oba stejně svízelná.

VŮDCE · To si tedy uvědomuje.

KUPEC · Když se ho zmocňovala únava, byl bit.

VŮDCE · A to není správné?

KUPEC · Předpokládat, že mě kuli neskolí při první příležitosti, znamenalo by předpokládat, že je blázen.

SOUDCE · Vy se tedy domníváte, že jste předpokládal právem, že kuli něco proti vám má. Podle toho jste sice pravděpodobně zabil člověka nevin-

ného, ale jen proto, že jste nemohl tušit, že je nevinný. To se i naši policii občas stává. Střílí do davu, do demonstrantů, do docela pokojných lidí jen proto, že si nedovede představit, že by ji ti lidé nestrhli s koní a nezlynčovali. Ti policisté střílejí vlastně všichni ze strachu. A to, že mají strach, svědčí o tom, že mají rozum. Vy se domníváte, že jste nemohl vědět, že onen kuli tvoří výjimku!

KUPEC · Je třeba se držet pravidla, a nikoli výjimky.

SOUDCE · Ano, tak jest: Jaký důvod mohl ten kuli mít, aby dal svému trýzniteli napít?

VŮDCE · Žádný rozumný!

SOUDCE *zpívá* ·

Pravidlo zní: oko za oko!
Jen blázen čeká na výjimku.
Ne, rozumný člověk nečeká
Že by mu nepřítel dal pít.

*K soudu: Teď se poradíme.
Soud se odebrá k poradě.*

SOUDCE *zpívá* ·

V tom systému, který vytvořili
Je lidskost jen pouhou výjimkou.
Projevíš-li se jako člověk
Sám na to hned doplatíš.
Bojte se všech, kdo mají
Laskavý vzhled!
Zadržte toho
Kdo by snad chtěl pomoci!

Hle, tady někdo žízni: rychle si
zastří oči!

Zacpi si uši: kdosi tady úpí!
Zadrž své kroky: kdosi volá tě
o pomoc!

Běda tomu, kdo se zapomene!

Pít dává člověku, a zatím
S ním pije vlk.

VŮDCE DRUHÉ KARAVANY · Nemáte strach, že víckrát nedostanete práci?

VŮDCE · Musel jsem povědět pravdu.

VŮDCE DRUHÉ KARAVANY *s úsměvem* · Inu, když jste musel...
Soud se vrací.

SOUDCE *kupci* · Soud vám klade ještě jednu otázku: Nevzešel vám snad ze zastřelení toho kuliho nějaký prospěch?

KUPEC · Naopak, potřeboval jsem ho přece k obchodu, který jsem chtěl v Urze uskutečnit. Nesl mapy a výměrné tabulky, které jsem potřeboval. Copak bych ty věci tam donesl sám?

SOUDCE · Vy jste tedy svůj obchod v Urze neuskutečnil?

KUPEC · Ovšem že ne. Přišel jsem pozdě. Jsem na mizině.

SOUDCE · Pak tedy vynesu rozsudek: Soud má za prokázané, že se kuli ke svému pánovi nepřiblížil s kamenem, nýbrž s lahví na vodu. Ale i za tohoto předpokladu se dá přece jen usoudit, že kuli chtěl touto lahví svého pána spíše zabít, než mu dát napít. Nosič náležel k třídě, která má skutečný důvod cítit se zkrácena. Pro lidi nosičova druhu je naprosto rozumné snažit se předejít tomu, aby byli při rozdělování vody šizeni. Ano, těmto lidem se při jejich omezeném a jednostranném, jen na faktech lpějícím stanovisku muselo dokonce zdát spravedlivé, kdyby se svému trýzniteli pomstili. V den účtování mohli přece jedině získat. Kupec nenáležel k třídě, ke které náležel nosič. Mohl se od

HERCI ·

Tak končí

Historie jedné cesty.

Slyšeli jste a viděli jste.

Viděli jste to, co je běžné, co se neustále přihází.

Ale my vás prosíme:

Co není cizí, chápejte jako odcizující!

Co je obvyklé, chápejte jako nevysvětlitelné!

Co je běžné, má vás udivit.

Co je pravidlem, odhalte jako zlořád

A kde jste odhalili zlořád

Tam se postarejte o nápravu!